
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

17. évfolyam 10. szám

2008. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Dippold Péter:** Mátyás könyvtárától a XXI. századi tudástárákig. Teljességre törekvés és közjó a könyvtárakban – mi lesz veled? 3
- Bényei Miklós:** Könyvtárak–helyismeret–kiadványok. Harminc év változásai 11
- Kégli Ferenc:** Egy helyismeret-kutató barangolása Wégtelen Web Világban 20

Műhelykérdések

A megyei könyvtári híradókról

- Csikai Elvira:** Tékák Hajdú-Bihar megyében 27
- Pegán Anita:** „...a széttartást mindig megszenvedte a könyvtári szakma”.
Látogatás az Illyés Gyula Megyei Könyvtárban, Szekszárdon 32
- Tircsné Propper Valéria:** Az egri iskolai könyvtárosok összefogása 37
- Pogány György:** Biblia-kiállítás Pilisen, Galambos Lajos gyűjteményéből ... 41
- Kerekes Erzsébet–Farkas Csilla:** Az Örök Ige. Váradi Biblia Vereben 42

Konferenciák

- Székelyné Török Tünde:** PR az információs szolgáltatásokban 45

Memento

- Hangodi Ágnes:** Fülöp Gézára emlékeztünk 49

Perszonália

- Mezey László Miklós:** Elekes Péter (1951–2008) 54

Kiállítások

- Földesi Ferenc:** Csillag a holló árnyékában. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása 56

Könyv

- Havas Petra:** Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán 59

From the contents

- Péter Dippold*: From the library of King Matthias Corvinus to the knowledge stores of the 21st century (3);
Miklós Bényei: Libraries – local knowledge – publications. Changes in the past 30 years (11);
Ferenc Kégli: Browsing on the internet. Experiences of a local knowledge researcher (20)

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, a Debreceni Egyetem tanára; *Csikai Elvira*, a debreceni Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ munkatársa; *Dippold Péter*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese; *Farkas Csilla*, az Országos Széchényi Könyvtár restaurátora; *Földesi Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Hangodi Ágnes*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Havas Petra*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Kerekes Erzsébet*, Vereb község könyvtárosa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Székelyné Török Tünde*, az ELTE Egyetemi Könyvtárának osztályvezetője; *Tircsné Propper Valéria*, az egri Eszterházy Károly Főiskola Központi Könyvtárának igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;
Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

OKM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Dippold Péter

Mátyás könyvtárától a XXI. századi tudástárákig

Teljességre törekvés és közjó a könyvtárakban –
mi lesz veled?

Előadásomban* a reneszánsz kor óta bekövetkezett fejlődésnek csak két jellemzőjét vázolom fel a könyv- és könyvtártörténet területén, amelyek hatásai ma is nagy befolyást gyakorolnak a könyvtáros és a könyves szakmára. Mindkét terület a hozzáférhetőség kérdéskörébe tartozik.

A kiválasztott területek a következők:

- Hozzáférhetőség valamennyi megjelent műhöz, azaz a teljességre való törekvés megvalósításának eszméje a történelem öt évszázada során.
- A hozzáférhetőség korlátainak változásai a hatalom cenzúrájától a mai szerzői jogi szabályozásig.

**Törekvés a tudás teljességének megismerésére –
járható még ez az út?**

A reneszánsz korban gyökerezik az az olvasási, iskolázási szokások változásai, valamint a kulturális robbanásból következő minőségi és mennyiségi növekedés, amely a megjelent könyvek és a gyűjtemények megnövekedett számával mérhető. A valódi változás a könyvnyomtatás elterjedésével következett be, amelyet a könyv első forradalmaként ismerünk. Maga a találmány nem előzmények nélkül jött létre, számos – az igények felismerése nyomán keletkezett – kísérlet előzte meg: a XV. század első évtizedeiben az áttörés a „levegőben lógott”. Történeti szempontból tehát nem véletlen, hanem egy hosszú folyamat eredménye, hogy Gutenberg 1455-ben megjelentethette az első jelentős európai nyomtatott könyvet, a 42 soros Bibliát.

A reneszánsz hatására már a nyomtatott könyv megjelenése előtt is megfigyelhető a nagyobb gyűjtemények kialakulása, amelyeket az uralkodók mellett (például a firenzei Mediciek, Mátyás király, Kázmér lengyel király) tudósok is ala-

* Az előadás Szombathelyen, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 40. vándorgyűlésén hangzott el.

pítottak (pl. Bessarion, Pico Della Mirandola vagy Vitéz János). Hatalmas fejlődésnek indul a Vaticana könyvtára, amely harminc év alatt 300-ról 3500 kötetre bővül. A humanista könyvtár nem a mai értelemben vett szakkönyvtár, amely folyamatosan begyűjti a tudomány legújabb eredményeit, hanem a klasszikus görög és római műveket tartva igazi értéknek, azok teljes gyűjtésére törekedett, létrehozván ezzel a *tudás tárházát, az értékek összességét*.

Ezt a törekvést támasztja alá *gyűjteményi szinten* I. Ferenc francia király 1537-es kötelempéldány-rendelete, amely szerint minden Franciaországban nyomtatott műből egy példányt a királyi könyvtárba be kell szolgáltatni. Az egyetemes teljesség gondolata ezen a ponton került a területileg, helyileg definiálható teljesség szintjére. Csakhamar kiderült azonban, hogy a *gyűjteményi szintű teljesség* nem megvalósítható, ezért a bibliográfia eszközához kell nyúlni.

Az első bibliográfusok egyben tudósok és oktatók is voltak, egyéni ismereteiket próbálták egyetemessé tenni: összefoglalni azt a tudást, amely az egyén lehetőségein túlmutatva sokkal több információt tartalmaz, mint amivel az egyedi elméleti, földrajzi, nyelvi és kulturális korlátait átlépve valaha is rendelkezhet. Conrad Gesner nevéhez fűződik az a vállalkozás, amelyben a szerző az 1545–1555 közötti időszakban mintegy 15 ezer tudományos könyv adatait szervezte három kötetbe *Bibliographia Universalis* címmel, jelezve ezzel a *bibliográfiai teljességre* való törekvést. Gesner munkásságának kutatója, Theodore Besterman úgy vélte, hogy az első egyetemes bibliográfia egyben az utolsó is volt, bár címével ellentétben valójában már keletkezése idején sem lehetett egyetemes. A bibliográfia a kutatások szerint ugyanis a svájci Gesner által is közölt nyelvi kötöttségeken belül (ti. latin, görög és héber nyelvű irodalmat dolgozott fel) is csak mintegy 20-25 százalékos teljességben volt képes regisztrálni a korabeli irodalmat.¹

A XVIII. században a francia enciklopédia köré szerveződött csoport ismét megkísérelte számba venni az egyetemes tudást, majd a XIX. század végén Henri La Fontaine és Paul Otlet újabb kísérletet tett az egyetemes bibliográfia megvalósítására. Mivel a megjelent könyvek száma elképesztő gyorsasággal nőtt, törekvésük egyre kilátástalanabbnak tűnt.

Az egyetemes bibliográfia létrehozásának eszméje számos kísérlet után egészen más alapokról indult újtárra, de célja ugyanaz maradt: a tudás egyetemes reprezentációja. Az IFLA 1973-as grenoble-i konferenciáján hirdette meg az „Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel” (UBC) elnevezésű programját. A program célja a világon megjelent dokumentumok bibliográfiai adatainak egységes formátumú hozzáférhetővé tétele volt. Az egyetemes bibliográfiai számbavétel a nemzeti bibliográfiákon keresztül valósul meg. A program sikerének alapfeltétele a különböző nemzeti bibliográfiák teljessége, valamint nemzetközi szinten olyan szabványok és módszerek kidolgozása, amelyek biztosítják a nemzeti bibliográfiai rekordok formai és tartalmi „átjárhatóságát” és ezáltal cseréjét.

Az egyetemes bibliográfia létrehozásának eszméje harminc éven keresztül volt hajtómotorja a nemzetközi együttműködés fejlesztésének a legkülönbözőbb területeken. Ez idő alatt különböző IFLA-bizottságok vezetésével a nemzetközi könyvtári közösség kidolgozta az ISBD-szabványokat; létrejött és elterjedt a MARC cse-reformátum, nemzetközi authority rendszerek keletkeztek, egyszóval megteremtődött a nemzetközi együttműködés szinte minden lehetősége a hagyományos dokumentumok terén.

Ennek ellenére 2003-ban, a berlini IFLA-konferencián létrehozták az UBCIM (Universal Bibliographic Control and International MARC) bizottság utódként az ICABS (IFLA–CDNL Alliance for Bibliographic Standards) bizottságot, amely céljai között már nem említi az egyetemes bibliográfia megvalósítását. 2003-tól az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel programjának végrehajtása a stratégiai tervezés víziójaként a nagyon távoli jövőbe tolódik.

Ennek elsődleges oka az internet megjelenése, és az interneten elérhetővé váló elektronikus hálózati dokumentumok rohamos elterjedése, amely felborította a bibliográfiák és a könyvtárak közötti fentebb vázolt együttműködési lehetőségek kialakult rendszereit. A dokumentumok mennyiségének ugrásszerű növekedése mellett a web elterjedése oda vezetett, hogy a könyvtáraknak szembesülniük kellett a ténnyel: a tartalmilag a könyvtárak hagyományos gyűjtőkörébe tartozó anyagok egy része csak a weben található meg.

*„Jelenlegi helyzetünk nagy iróniája, hogy miközben közel kerültünk a bibliográfiai számbavétel megvalósításához a hagyományos könyvtári dokumentumok tekintetében, az elektronikus információforrások megjelenése a könyvtári szolgáltatások létét fenyegeti – beleértve a bibliográfia számbavételt is.”*² – állapította meg Michael Gorman 2001-ben, a bostoni IFLA-konferencián.

A teljesség elérésének lehetősége napjainkban más dimenziókba helyeződött, mint bármikor korábban. A nyomtatott katalógusok és bibliográfiák adatbázisokban válnak távolról is kereshetővé, és az internetes keresőprogramok számos, hagyományosan nem katalogizált dokumentumot tesznek hozzáférhetővé bárki számára. A teljes szövegben való keresés mára rutinná vált. Az interneten lévő dokumentum- és információmennyiség már nem szegmentált, egyes intézményekhez köthető gyűjteményekbe szerveződik, hanem közösen lehet keresni közöttük. A dokumentumok műfaji határai kiterjedtek, a szöveges dokumentumok mellett egyre több kép- és hangdokumentum, valamint mozgókép jelenik meg a hálón. A folyamatos digitalizációs programokkal egyre több analóg dokumentum kerül a webre; ez még tovább növeli a digitális dokumentumok mennyiségét. Ma már nem törekszünk a teljességre, hanem küzdünk vele. A weben található információ a technika fejlődésével hatalmas mennyiségű növekedett, a kommunikáció elvileg demokratizálódott, ugyanakkor a rengeteg rendelkezésre álló információ használhatatlanná válik, ha nem találjuk meg az eligazodás módját közöttük. A web fejlődése magával vonja a használói szokások gyökeres megváltozását is. A sokat emlegetett web 2.0 már nem a kapuk előtt áll szerényen bebocsátást kérve, hanem valósággá, a napi gyakorlat eszközévé vált.

A történelem során sokak által áhított eszményi célhoz, a soha el nem érhető teljességhez ma is csak közelítünk. Bár az internet fejlődése és születő új eszközei időnként felvillantják a reményt a megoldásra, a növekvő információtömegben a biztos eligazodást, de főképpen a begyűjtést és a megőrzést egyelőre csak kis részben sikerült megoldani.

A hozzáférhetőség változásai – közjó, kontra speciális érdekek

A könyvnyomtatás kialakulásának háttérében igen erőteljesen szerepeltek az üzleti érdekek. A nyomdászok az egyre erősödő igények ismeretében kezdték el

üzleti tevékenységüket, megélhetésük üzleti sikereiktől függött. Ahol felmerül a haszon lehetősége, azonnal megjelennek az érdekeltek. Az érdekeltség már a korai időkben is több szálon mutatkozott. A nyomdászok, később a könyvkiadók arra törekedtek, hogy a legnépszerűbb könyvtípusokat megszerezzék maguknak (ezek a kezdetekben a Biblia és az egyházi kiadványok, az olvasókönyvek és a kalendáriumok voltak). Egy másik – és nem feltétlenül üzleti szempontból fellépő – érdekeltségi kör a hatalom képviselőinek csoportja, ez kezdetben a katolikus egyházat jelentette, de hamar kialakult a világi cenzúra is. Az előbbiekhöz képest igen későn, a XVIII. században jelentkeztek csak igényeikkel a könyvek létrehozói, az alkotó szerzők.

Előadásomnak ebben a részében történeti szempontból vázolom a hozzáférés nyilvánosságának és a szerzői jog fejlődésének néhány kérdését, ami talán segítséget nyújt az ún. szerzői jogi iparág mai helyzetének megértéséhez.

Induljunk el újra a humanizmustól. A humanista szerzők és nyomdászok szent meggyőződése volt, hogy a tudományt (különösen a filológiai kutatásokat) nem lehet szigorú szabályoknak és korlátozó intézkedéseknek alávetve művelni.³ Ez ellentmondana a teljesség eszméjének is. Az egyházi és a világi hatalom azonban hamar rájött arra, hogy a könyvnyomtatás ellenőrizetlenül hagyása éppen a sokszoros és gyors megjelenés miatt igen veszélyes lehet számukra. Ezért közvetlen vagy közvetett módszerekkel törekedtek a nyomtatványok előzetes (preventív) vagy utólagos (represszív) ellenőrzésére, amely országoként és korszakoként más-más módszerrel történt. 1515-ben X. Leó pápa *Inter sollicitudines* kezdetű bullájában az egész keresztény világra kiterjedően tette kötelezővé minden nyomtatott könyv előzetes engedélyeztetését, majd ezt követően IV. Pál pápa 1559-ben *Index librorum prohibitorum* címmel kiadta a tiltott könyveknek a vatikáni kancelláriában írásban már évek óta vezetett első római jegyzékét. A világi hatalom még ezt megelőzően, 1469-ben Velencében a nyomtatásra vonatkozó privilégium kiadásával biztosított magának beleszólási jogot a nyomtatványok megjelentetésébe. Franciaországban 1507 után vált elfogadottá a privilégium rendszere, amelynek szigorú betartásában nem sokkal később nagy szerepet játszott a reformáció visszaszorításának igénye. Magyarország egyike volt az első államoknak, amely a katolikus egyház felfogásának igyekezett érvényt szerezni. II. Lajos király még a mohácsi csata előtt, 1524-ben elrendelte, hogy Luthernek az országba jutott iratait a helyi hatóságok kutassák fel és égessék el. 1557-ben Stuart Mária a könyvnyomtatás monopóliumát a londoni nyomdászok céhének (The Stationer's Company) juttatta: az országban csak a céh tagjai vagy a királyi pátenssel rendelkezők tarthattak fenn nyomdát.

Persze a privilégiumok, szabadalmak rendszere nemcsak az ellenőrzést szolgálta, hanem a nyomdák, majd a kiadók monopolhelyzetének állandósítását is. A londoni nyomdászok céhe például vállalta a felügyeletet kiadványai felett, cserébe megkapta a legjövödelmezőbb kiadványtípusok kiadásának kizárólagos jogát (copyright), és hasonló összefonódások voltak tapasztalhatók más országokban is. A privilégiumok rendszere elősegítette a nyomdászat és a könyvkiadás fejlődését, ugyanakkor bizonyos védelmet jelentett a jogosulatlan utánnomások ellen is. A privilégium tartalmi és időbeli érvényességét az uralkodók kiváltságlevelekben rögzítették. Magyarországon a XVI. században összesen csak két nyomda, a bártfai és nagyszombati kapott szabadalmat, azaz nyomtatási privilégiumot 1584-ben. A

privilegiumok és monopóliumok kiépítésének rendszere végigköveti a könyv- és sajtókiadást – de az egyéb médiumok történetét is –, és hagyományai napjainkig erőteljesen hatnak az üzleti életben.

„Szegény” szerzők pedig csak írtak, írtak, de semmi anyagi hasznuk nem származott az egyre jövedelmezőbb üzletté váló nyomdai és kiadói tevékenységből. Ennek oka az volt, hogy az Újszövetség a tudás fogalmát mint Isten ajándékát szentesítette, és aki tudásáért pénzt, vagy anyagi javakat kérne, a szimónia bűnébe esik.⁴ A reneszánsz szerzők arra törekedtek, hogy nevük saját korukban ismertté váljon és a jövőben is fennmaradjon, a középkort jellemző anonimitást felváltotta az individualizmus. Ennek ellenére a költők, művészek és feltalálók alkotásait a kor továbbra is isteni inspirációnak tulajdonította.

Ez a felfogás olyan erősnek bizonyult, hogy egészen a XVIII. századig, a felvilágosodásig a művek szerzőinek jogai komolyan nem kerültek napirendre. Ekkortól kezdtek el egyes írók, mint *Daniel Defoe* Angliában, *Denis Diderot* Franciaországban vagy *Gotthold Lessing* Németországban saját tolluk hasznából élni.⁵ A filozófiai elméletek sora kezdett el foglalkozni a tudás, a szellemi tulajdon kérdéseivel (többek között *John Locke*, *Edward Young* vagy *Johann Gottlieb Fichte*), és lényegében valamennyien arra a következtetésre jutottak, hogy a szerzők szellemi tulajdona az alkotás, amely felett szabadon rendelkeznek: megtartják maguknak, vagy akár el is adhatják.

Ezzel a felfogással szemben lépett fel *Condorcet*, a francia matematikus és filozófus, aki szerint a gondolatot nem lehet egyes személyekhez kötni, azok a természetben erednek és bárki számára szabadon elérhetőek. A filozófus szerint a gondolatok lényegük szerint társadalmiak: nem egyedül az egyének hozzák létre, a kollektív tapasztalati folyamatok gyümölcsei.⁶

Ebből a két alapvetően különböző filozófiai szemléletből indul ki valamennyi napjainkban élő szerzői jogi szabályozás, amelyek alkalmazása különösen az internet elterjedésével komoly problémát jelent a jogtulajdonosoknak és a felhasználóknak is. Az egyéni és a közérdek közötti tisztázatlan viszony, az internet szabadságának eszméje és a hatalmas pénzeket mozgató médiaipar ellentéte egyáltalán nem megnyugtató jogi következményekhez vezetett. Ráadásul éppen az internet teremtette meg a globális felhasználás eddig legteljesebb lehetőségét, amellyel szemben helyi (lokális) szerzői jogi szabályozások állnak.

Az internet eredeti célja szerint demokratikus rendszer. Bárki lehet használó, olvasó, néző, ugyanakkor alkotó is, ha maga által gyártott tartalmakkal gazdagítja a világhálót. Viszont az internet a kereskedelemnek is óriási, új lehetőséget teremt. Soha eddig a történelem során nem létezett olyan határokon átvívelő kereskedelmi lehetőség, mint amit az internet kínál. A kereskedők jogok által biztosítandó anyagi érdekeltsége élesen szemben áll az információkat szabadon létrehozók és használni vágyók tömegeivel. Az interneten egymás mellé kerülnek a kereskedelmi célú és a nonprofit kultúra termékei. Korábban a jog a kereskedelmi célú kultúra védelmét szolgálta, nem foglalkozott a magnókazetták csereberélésével, a színelőadások amatőr újranyújtásával, a rajongói klubokkal. Kiterjedten védte az alkotók érdekeit, azáltal, hogy kizárólagos jogokat adott nekik az általuk létrehozott művekre. Az internet hatására a nonprofit és a kereskedelmi célú kultúra közötti éles határ megszűnt, és a média nyomására ezt most már a jog is elismeri. *Lawrence Lessig* amerikai jogászprofesszor, a Creative Commons⁷ mozgalom egyik élharcosának „Sza-

bad kultúra” című könyve⁸ magyarul is olvasható, ebben rendkívül érdekes példák alapján taglalja ezt a problémát.

Köztudott, hogy a szerzői jogi szabályozás több szinten érinti a könyvtárakat. Az 1999. évi XXVI törvény (Szt.) rendelkezése szerint a szerző kizárólagos joga, hogy műve egészének vagy valamely azonosítható részének felhasználását engedélyezze. Ez alól kivételek a könyvtári nyilvános szolgáltatások, ehhez nem kell a szerzőtől külön engedélyt kérni, a könyvtárnak szabad felhasználási joga van a művek példányainak *haszonkölcsönbe adására*. Az Szt. tervezett módosításának megfelelően a szerzők a kikölcsönzött művek után jogdíjat kapnak. A tervezet szerint a díjat a kölcsönzések száma alapján kell felosztani, és a kultúráért felelős miniszter által felügyelt költségvetési fejezet külön törvényi soron biztosított keretből kell megfizetni. A könyvtárak által nyújtott könyvkölcsönzési szolgáltatás – véleményem szerint – tipikusan az a nonprofit tevékenység, amely hozzájárulhat a polgárok műveltségének fejlesztéséhez és a tudás akadálymentes terjesztéséhez: tehát a közjót szolgálja, ráadásul a szerző ismertségét is növeli. Azonban a könyvtárakra is vonatkoznak azok az európai uniós irányelvek és a nyomukban létrehozott országonkénti jogszabályok, amelyek a szerzők jogainak védelmében kötelezővé teszik a jogdíjfizetést a kikölcsönzött művek után. Ez mindenképpen plusz munkával, adminisztrációval, az állam számára pedig kiadással jár. Természetesen a könyvtárak a jogszabályoknak megfelelő jogkövető magatartást fognak tanúsítani, és az Szt. tervezett változtatása során rögzített rendelkezéseket betartják. Ebben az esetben azonban a szerzők egyéni érdekei a közjó fölé kerekedtek.

Az Szt-ben egy másik, könyvtárakat is érintő változtatás is várható. Az EDL (European Digital Library) projekt kapcsán fogadtak el egy ajánlást, amely hangsúlyozza az úgynevezett árva művek hozzáférhetővé tételének megkönnyítését. Árva művek azok, amelyeknek a szerzője, jogtulajdonosa *ismeretlen* vagy *ismeretlen helyen* tartózkodik. Az árva művekkel kapcsolatban új rendelkezéseket tartalmazna a szerzői jogi törvény. A tervezet a Magyar Szabadalmi Hivatalt jelöli ki a felhasználási engedélyek kiadására. Az öt évre szóló, nem kizárólagos, át nem ruházható, további felhasználási engedély adására nem jogosító engedély előfeltétele, hogy a felhasználó (például a könyvtár) a szerző fellelésére megtette az adott helyzetben általában elvárható lépéseket (például hirdetés feladása egy országos napilapban vagy az interneten). A törvény módosítása mindenképpen könnyítést jelent a jogkövető magatartást korábban hosszas nyomozómunkával biztosító rengeteg idő kiváltására, amivel minden publikálással foglalkozó szervezet küszködött az elmúlt években.

Az interneten található anyagok szerzői jogi szabályozása összetett. Sokan próbálkoznak megoldásokat ajánlani rá, de úgy tűnik, hogy minden korlátozó erőfeszítés hatásával ellentétesen – továbbra is a tömeges szabad felhasználás marad túlsúlyban. A nagy ügynökségek ugyan időnként elrettentő újsághíreket tesznek közzé, de a figyelmes olvasó láthatja, hogy az a néhány száz próbaper vagy büntetés nem rettent el az internetről naponta több ezer terabyte-ot letöltő használatokat. Ez a tendencia valóban súlyos károkat okoz a jogtulajdonosoknak, és – úgy tűnik – a jog eszközeivel nehezen megállítható. Az ellene való védekezés azonban véleményem szerint nem lehet a jogszabályok újabb és újabb szigorítása, új utakat kell keresni. Erre különböző technológiai és jogi természetű kezdeményezések történtek, kipróbálásuk és adaptálásuk éppen napjainkban folyik.⁹

A civil társadalom több szinten reagál a jogi szabályozás ellentmondásos következményeire. A könyvtárakat is érintő kezdeményezések közül csak egyet említek, amely az információ szabad áramlása érdekében indult, éppen Budapesten. 2001-ben írták alá fővárosunkban azt a Budapest Open Access Initiative című dokumentumot,¹⁰ amely a szabad hozzáférés érdekében mozgalmat indított el a tudományos-egyetemi és a könyvtári világban. A mozgalom az egyetemi szférában monopolhelyezethez jutó tudományos elektronikus folyóiratokat súlyos áron forgalmazó, ám a szerzőknek ebből semmit nem juttató cégek ellen indult. Jellemző adat a mozgalom terjedésére, hogy mára a néhány alapító által aláírt felhíváshoz 436 intézmény és 4787 személy csatlakozott. A mozgalomhoz csatlakozott a szak- és egyetemi könyvtárakat magában foglaló SPARC szervezete is, amely tanácsadás mellett komoly programokat indított az ingyenes elérhetőség érdekében – főképpen az egyetemekre támaszkodva.

Összegzés

Két olyan jelenségről beszéltem előadásomban, amelyek a könyvtárak jelenkori irányváltásának különböző lehetőségeit mutatják be.

Az első jelenség a könyvtárak által évszázadokon keresztül végzett szisztematikus építkezés végét jelenti: a bibliográfiai teljesség elérésének ideája elhalványult a könyvtárak egyéb céljai mögött. Megmaradtak azonban azok az eredmények, amik a UBC fejlesztése közben születtek, és újabb – reméljük, elérhetőbb – célok alapjául szolgálnak. A TEL és az EDL például nem jöhetett volna létre ezen alapok nélkül.

A szerzői jogi rendelkezések és a könyvtárak kapcsolata abból a szempontból lehet érdekes, hogyan képesek alkalmazkodni a könyvtárak az – akár a sokszor ésszerűtlen – változásokhoz, illetve hogyan tudnak adott esetben összefogással fellépni a szabad hozzáférést kereskedelmi érdekekből gátló tényezők ellenében.

Az előadás végén óhatatlanul felmerül a könyvtárak jövőjének kérdése, amelynek taglalása igencsak divatos témává vált manapság. Nem célom futurológiai elképzelésekbe bonyolódni, ezért csak egy szempontot emelnék ki: a *mediatizáció lehetőségét*.

A szerzői jog kapcsán többször említettem a média fogalmát. A könyv a médiumok egyik legrégebbi képviselőjének tekinthető, amelynek csillaga sokak szerint leáldozóban van.¹¹ A könyvtárak ezen médiumok közös gyűjtőhelyei: miért ne válhatnának maguk is meghatározó médiummá? A könyvtárak gyűjteményei globálisan a legnagyobb változatosságban tartalmazzák az emberiség kultúrájának írott emlékeit, amelyekből a használók kedvük, érdeklődésük vagy szükségleteik szerint válogathatnak, főleg akkor, ha ezek a dokumentumok digitális formában is elérhetővé válnak.¹² Ettől a pillanattól kezdve a könyvtárak *erős tartalomszolgáltatóként* jelenhetnek meg a médiapiacra, ezt az egyik induló hazai program, a Képkönyvtár projekt áttételesen meg is célozza. Az igény már megmutatkozott, a megvalósítás megkezdődött, a mediatizáció véleményem szerint a könyvtárak fejlődésének egyik lehetséges útja.

* * *

JEGYZETEK

- 1 Bestertman, Theodore: The beginnings of systematic bibliography. London, Oxford University Press, 1935. XI, 81 p.
- 2 Gorman, Michael: Bibliographic control or chaos? An agenda for national bibliographic services in the 21st century. = IFLA Journal, 27. 2001. 5–6. sz., 307. p.
- 3 Barbier, Frédéric: A könyv története. Bp., Osiris K., 2005. 142. p.
- 4 Szimónia (latinul *simonia*) a neve annak a kánonjogi vétségnek, amelynek lényege egyházi és lelki javaknak anyagi előnyök árán történő megszerzése vagy áruba bocsátása.
- 5 Hesse Carla: A szellemi tulajdon Kr. e. 700-tól Kr. u. 2000-ig – egy fogalom a mérlegen. = Könyvtári Figyelő, 2008. 1. sz., 96. p.
- 6 Uo. 99. p.
- 7 A Creative Commons („kreatív közjavak”) egy nonprofit szervezet, amelynek célja az olyan kreatív művek mennyiségének növelése, amelyeket mások jogszerűen megoszthatnak egymással vagy felhasználhatnak a saját műveikhez. A szervezet fő tevékenysége a Creative Commons licencek kiadása.
- 8 Lessig, Lawrence: Szabad kultúra. A kreativitás természete és jövője. Bp., Kiskapu. 2005. (e-könyv) – <http://mek.oszk.hu/03200/03207/#>
- 9 Az Európai Unió erőfeszítéseiről a tagállamok jogharmonizációja érdekében, valamint a Creative Commons és a Digital Rights Management kezdeményezésekről ld. részletesen: Amberg Eszter: A szerző jog és a digitális jogkezelés c. tanulmányát. – Könyvtári Figyelő, 2005. 3. 503–512. p.
- 10 <http://www.soros.org/openaccess/>
- 11 Barbier, Frédéric: A média története Diderot-tól az internetig. Bp., Osiris K., 2004. 402 p.
- 12 Dippold Péter: Merre tovább, katalógus? = Könyvtári Figyelő, 2006. 4. sz., 522. p.

Bényei Miklós

Könyvtárak–helyismeret–kiadványok*

Harminc év változásai

Gondolom, sokakban felvetődik a kérdés: miért éppen harminc év? Ami – mindjárt látni fogjuk – voltaképpen harminchárom, sőt, ha napjainkig számoljuk, harmincöt. Mi indokolja, hogy a helyismereti munka paradigmaváltásáról, közelebbről a könyvtárak lokális kiadványairól szólva éppen az elmúlt három–három és fél évtizedet vegyük alaposabban szemügyre? Két nyomós okunk is van erre. A választott időszaknak csaknem a derekán hazánkban a szocialista modernizációs kísérlet válsága és kudarca után rendszerváltás ment végbe, amelynek lényege egy ritkán és egy sűrűn használt kifejezéssel tömören összefoglalható: rekapitalizáció és demokratizálódás. Kissé tudományosabban: a kapitalista gazdasági viszonyok és a polgári demokrácia formáinak helyreállítása. Az átfogó gazdasági, politikai, társadalmi fordulattal lényegében egy időben a magyarországi könyvtárakat is elérte a tematikai forradalom szele, történelmileg rövid idő alatt bekövetkezett a számítógépek könyvtári térhódítása, és még ennél is gyorsabban elterjedt az internet alkalmazása, miközben jóval lassabban megindult a szemlélet módosulása – és ezúttal tényleg helyénvaló az egyébként eléggé elkoptatott közhely –, a szakmai közgondolkodás korszerűsödése, más vonatkozásban megteremtődtek az előrelépés jogi feltételei is. Mind a két folyamat – ismételjük: a gazdasági-politikai szerkezet gyökeres átalakulása és az informatika előtérbe nyomulása –, valamint a velük együtt járó kulturális és ideológiai változások számos eleme, például a nemzeti gondolat és a lokálpatriotizmus érzésének, tudatának felerősödése, magától értetődően érintette a helyismereti tevékenységet, kihatott a helyismereti szolgáltatások fejlődésére is.

Most az lenne a feladat, hogy a megszabott terjedelmi korlátok között, tehát röviden áttekintsem – kissé szerényebben: körbejárjam –, mi történt és hogyan a könyvtárak helyismereti kiadványainak terén, megfigyelhetők-e, kimutathatók-e jellemző tendenciák? Valamelyest szűkítve a képzeletbeli kört, konkrétan is jelöljük meg: a továbbiakban a lokális tartalmú könyvekről és füzetekről (könyvtári terminológiával: az önálló kiadványokról) lesz szó.

Mielőtt az iménti kérdésre megkísérelném megkeresni a választ, talán nem érdetelen emlékeztetőül felidézni, milyen szerepet töltenek be a helyismereti tevékenységben a könyvtárak kiadványai. A teljesség igénye nélkül rögzítsünk néhány

* Elhangzott 2008. július 10-én Győrött, a Helyismereti Könyvtárosok XV. Konferenciáján.

közismert tézist. A lokális dokumentumokban rejtőző információkincs feltárásának, közvetítésének és népszerűsítésének, másként fogalmazva a kulturális örökség, nevezetesen a globalizálódás korában felértékelődött lokális elemek meg- és átmentésének egyik hatékony módja a publikáció. A kiadványok összeállítása, közzététele a könyvtári szolgáltatások fontos tartozéka, hozzájárul a tájékoztató funkció kiteljesítéséhez, a tudományos funkció gyakorlásának – amely az IFLA híres, sokat idézett alapelvei szerint a helyismereti gyűjtemény kiépítése révén bármely, azaz minden közkönyvtártól elvárható – meg ez a fő területe. A helyismereti kiadványok többnyire hézagpótlóak, és mivel az információk lokális és ún. országos szintje közé nagyon sok esetben nehéz határvonalat húzni, a helyismereti kiadványok hozzájárulnak az ország, a nemzet múltjának és jelenének elmélyültebb megismeréséhez is. A színvonalas helyismereti kiadványok előnyösen hatnak vissza a szóban forgó könyvtár gyarapító és feltáró munkájára, és a könyvtárosok továbbképzésének egyik jól bevált formájaként is megemlíthetők. Személyes és intézményes tapasztalatok sokasága bizonyítja, hogy a publikációk jelentékeny mértékben elősegítik a könyvtár, a könyvtárosok tekintélyének növelését, „rangemelkedését”.

A lokális tartalmú könyvek és füzetek halmaza többféle szempontból csoportosítható; mostani mondanivalónk kifejtését leginkább az mozdítja elő, ha a feldolgozott információk jellege és a közlemények rendeltetése szerinti tagolást emeljük ki. Öt főbb kategóriát különböztethetünk meg – annak tudatában, hogy a kombinálásra, a keveredésre is számos példa akad. Az elsőbe a könyvtárak társadalmi hivatásából és a történelmi hagyományokból egyenesen következő bibliográfiák és repertóriumok, a másodikba a faktográfiai feltárást végző adattárak és szemelvénygyűjtemények sorolhatók; mindkét típus másodlagos információközlésnek minősül. A harmadikat a tudományos kutatás termékei, a tanulmányok és forráskiadások, továbbá az ismeretterjesztő és publicisztikai közlemények alkotják. A negyedikbe az alkalmi, leginkább a propaganda- vagy marketing-célú füzetek tartoznak. Végül az ötödik, alighanem a legkisebb csoport, a helyismeret és rokonfogalmai, a honismeret, a helytörténet és a táj kutatás elméletével, módszertanával foglalkozó írásokból áll össze. A továbbiakban a negyedik csoportot figyelmen kívül hagyom, az efemer publikációk ugyanis nem képezik a vizsgálódás tárgyát.

Még mindig a bevezetésnél maradva, az elméleti visszapillantás után okvetlenül szólnom kell a módszertani megfontolásaimról és gondjaimról is. Úgy vélem, jó néhány tanulsággal szolgálhatnak, egyebek között újból rávilágíthatnak a helyismereti kiadványok nyilvántartásának hosszú ideje megoldatlan kérdésére és a kötelempéldány-szolgáltatás bosszantó hiányosságaira. Mindenekelőtt az anyaggyűjtés menetét ismertetném. Arra gondoltam, hogy a jelzett harminc esztendő változásait kellően és eléggé egzaktan lehet érzékeltetni, ha az ún. rendszerváltást megelőző, illetve követő két-két évtized mindegyikéből kiragadok három-három évet, és a Magyar Nemzeti Bibliográfia – jelesen a Könyvek bibliográfiája – adatközléseire támaszkodva összeszámolom, a könyvtáraink hány helyismereti kiadvánnyal jelentkeztek, majd a tételek alapján némi elemző munkával megpróbállok bizonyos következtetésekhez eljutni. Mindig a középső időszakot választottam ki, részben megkonstruált kutatási hipotézis alapján, részben saját személyes emlékeimre támaszkodva. Abból indultam ki, hogy a hetvenes évek közepére (1974–1976) már érződött annak a központi törekvésnek a hatása, amely az akkori „B” típusú – vagyis a járási és városi – közművelődési könyvtárakban is szorgal-

mazta a helyismereti munka megszervezését. Tíz év múlva (1984–1986) a szocialista kísérlet már válságos időszakában a könyvtárak a szinten tartás nem könnyű feladatával küszködtek, ugyanakkor már kezdtek beérni az előző szakasz erőfeszítései. A következő évtized derekára (1994–1996) a gazdasági, politikai fordulat lendülete tetőződni látszott, ugyanakkor a könyvtárügy feszítő bizonytalanságai mérséklődtek, közben az informatikai fejlesztés révén és a növekvő igény következtében a helyismereti szolgáltatások esélyei bővültek. A legutóbbi három esztendő (2004–2006) eredményeiről és problémáiról akár a legfiatalabbak kollégáknak is vannak ilyen vagy olyan élményei. Ily módon, bár közelről csak tizenkét év kiadványtermését tanulmányoztam, harminc, egészen pontosan harminchárom év történései rajzolódtak ki előttem. Miután a könyvtárak kiadványprogramjaikat rendszerint nem egy-egy esztendőre tervezik, illetve a kivitelezés nemegyszer elcsúszik, ezért arra az elhatározásra jutottam, hogy a kijelölt három esztendő számait összevonom, vagyis négy kisebb időkört alakítok ki, és így érzékeltetem a három évtized változásait.

Mindegyik hazai könyvtártípus helyismereti kiadványait igyekeztem összeszámolni. Kizárólag a lokális tartalomra koncentráltam, a korábban körülhatárolt három kategórián belül (bibliográfiák, adattárak, tudományos és ismeretterjesztő közlemények). Az elméleti-módszertani publikációkra szintén odafigyeltem. Megjegyezném még, hogy nem mérlegettem, egyedül vagy társkiadóként tüntették-e fel valamelyik könyvtárat a bibliográfiai leírásban. Vagyis mindegyik művet könyvtári kiadványnak tekintettem, amelyiken szerepelt az intézmény neve, akár szólóban, akár nem. Közbevetőleg idekívánkozok még egy észrevétel: ma már, a gyakori és egyre meghökkentőbb összevonások nyomán a név megállapítása sem olyan egyszerű.

Az anyaggyűjtés nem várt meglepetéssel kezdődött. Mondhatnám azt is, hogy kellemetlen, vagy ha szigorúbb jelzőt alkalmazok: kínos jelenségre derült fény. Nevezetesen arra, hogy a Magyar Nemzeti Bibliográfia tételei közül több könyvtári kiadvány is hiányzik. Nem küldték volna be? – ami első hallásra szinte elképzelhetetlen. Esetleg a szerkesztőség mellőzte ezeket? – amit a gyűjtőköri szabályzat szinte teljesen kizár. Így is, úgy is furcsa. Hogy ellenőrizzem a sejtéseimet, összevettem a széles körben ismert szakfolyóiratunk két évfolyamának recenzióit és az MNB CD-ROM adatbázisának leírásait, és bizonyítottaknak találtam a gyanút. A Könyvtáros folyóirat öt olyan könyvet ismertetett, amelyiken 1976-os impresszum szerepel és a nemzeti bibliográfiából kimaradt. (Tehát már akkor is voltak hézagok, hiszen nyilvánvaló, hogy hasonlóan járhattak más kiadók kötetei is.) Hogy a probléma tovább él, arra utal, hogy a 2006-ban megjelent könyvtári helyismereti kiadványok közül is hiányzik kettő, holott a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros írt róluk.

Másfajta hibaszázalékkal is számolni kellett. A Magyar Nemzeti Bibliográfia kézbe vett szériája az évkönyveket meglehetősen következtelenül kezeli, a Periodikumok adatbázisa viszont csak a kezdő és záró évfolyamokat jelzi, tehát az évenkénti visszakeresésre alig-alig alkalmas. Nem gyakori gond (leginkább az életrajzi anyagnál fordult elő), de azért némi bizonytalansághoz vezethet, hogy a bibliográfiai leírás alapján nem mindig állapítható meg a lokális tartalom. Tehát a számsorokban lehetnek csekély eltérések, de úgy vélem, ezek nem akadályozhatják meg a tendenciák jelzését.

I. Mindenekelőtt a könyvtári helyismereti kiadványok mennyiségének alakulását célszerű szemléltetni. Két irányból közelítettem. Egyfelől kiírtam a Magyar Nemzeti Bibliográfiában található adatokat. Másfelől nem sajnáltam az időt (nem panaszként, hanem tényként mondom: elég sok türelem kellett hozzá) és össze-számoltam, hogy egy-egy hároméves ciklusban hány lokális tartalmú kötet (vagy füzet) látott napvilágot Magyarországon. Ügyeltem a határon túli magyar települések, kistájak irodalmára, valamint a regionális tagolású országos helyismereti segédletekre is. Felvettem a második és további kiadásokat is, az idegen nyelvű változatokat viszont nem. Ha találkoztam velük, az intézményi, vállalati stb. évkönyvek (köztük az ilyen címmel megjelenő iskolai értesítők) adatait is rögzítettem. Ugyanakkor kimaradtak a különlenyomatok, a folyóiratok különszámai, a sorozatok, a kiállítási katalógusok (a múzeumi és egyéb vezetők kivételével) és a térképlapok. Ezután már csak egymás mellé kellett állítani a két számsort, és megadni a százalékos arányt.

Helyismereti kiadványok mennyisége

Évkör (ciklus)	Összes helyismereti kiadvány	Könyvtári helyismereti kiadványok	Az utóbbiak az összes százalékában
1974–1976	1065	74	6,95
1984–1986	1591	97	6,09
1994–1996	2203	106	4,81
2004–2006	3054	130	4,26
Együtt	7913	407	5,14

A második oszlop világosan bizonyítja, hogy a rendszerváltás óta tetemesen megnőtt a lokális tartalmú kiadványok száma; ha a harminc évvel korábbihoz viszonyítunk, csaknem háromszorosára. Ez egy másfajta összevetésben, jelesen a könyvtárszisztematikai adatokhoz hasonlítva, azt jelenti, hogy az évente napvilágot látó kiadványok mintegy tíz-tizenkét százaléka helyismereti jellegű. Tehát újabb adalék arra nézve, hogy hazánkat is elérte a világszerte tapasztalható, a szociológiai felmérések és statisztikai kimutatások sokasága, valamint a mindennapi könyvtári gyakorlat által igazolt tendencia: a lokális információk iránti érdeklődés fellendülése. A harmadik oszlopból meg az olvasható ki, hogy könyvtáraink helyismereti kiadványainak száma szintén folyamatosan emelkedett, harminc esztendő alatt csaknem a duplájára (a nyolcvanas évtizedben és a közelmúltban még egy kis ugrás is érzékelhető). Ugyanakkor szembeötlő, hogy az összes lokális termékhez viszonyított arány fokozatosan csökkent. Bizonyára számos oka van ennek, ám most csak két tényező hatására utalnék. Az egyik a hetvenes–nyolcvanas évek kiadói struktúrája, a könyvkiadás erősen szabályozott rendje. Jó néhányan emlékezhetünk rá (vagy a szakirodalomban fellapozhatjuk az erről írt oldalakat), hogy ekkoriban a nem hivatásos kiadók, köztük a különféle művelődési intézmények, így a könyvtárak szerepvállalását a szellemi közeg áttörésként üdvözölte, és ennek az elvárásnak a korabeli alacsony papírárak mellett, a frissen telepített sokszorosító műhelyeik, házi nyomdák bázisán a könyvtárak eleget is tudtak tenni. Miután a kötöttségek fellazultak és a kiadói viszonyok átrendeződtek, a könyvtárakra már kisebb teher hárult. Ráadásul

relatívén az anyagi erejük is megcsappant (a kiesést a pályázatok csak részben képesek pótolni). S mégis – és ez a másik kiemelendő mozzanat – a könyvtárak a gazdasági, politikai fordulatot követően is igyekeztek lépést tartani a fejlődéssel, és minél sokrétűbben kielégíteni használóik igényeit, lokálpatrióta érdeklődését. Elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy ez bizony nem akármilyen eredmény, méltán büszkélkedhetünk vele.

II. Látszólag egyszerűnek tűnt a könyvtártípusok szerinti megoszlás kimutatása, de csak látszólag. A tárgyalt időszak elején ugyanis még léteztek a járási könyvtárak, a rendszerváltás után meg elég sok egykori község városi rangot kapott. Ezért az volt a célravezető, ha a jelenleg hatályos törvény tipológiáját veszem át, vagyis a megyei (ideértve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárt is) és a települési közkönyvtárak, továbbá az egyetemi-főiskolai, az országos szak- és a nemzeti könyvtár típusát különböztetem meg, az utóbbihoz számítva a KMK-t és utódját, a Könyvtári Intézetet.

Helyismereti kiadványok megoszlása könyvtártípusok szerint

Évkör (ciklus)	Megyei, FSZEK	Települési	Felsőoktatási	Szak	Nemzeti (KMK, KI is)
1974–1976	55	9	7	1	2
1984–1986	78	12	5	1	1
1994–1996	58	37	4	4	3
2004–2006	44	70	2	10	4
Együtt	231	128	18	16	10

Jól látható, hogy a felsőoktatási könyvtárak aktivitása valamelyest csökkent, a szakkönyvtáraké viszont nőtt. (A bibliográfiai tételek elárulják, hogy elsősorban az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum jeleskedett az utóbbi években.) A nemzeti könyvtár oszlopában a KMK, illetve a Könyvtári Intézet újabb keletű módszertani publikációi is szerepelnek. Az igazi elmozdulás a közkönyvtárak kategóriájában történt. Ha valaki kicsit is jártas a magyarországi helyismereti tevékenység történetében, teljesen érthetőnek találja a megyei könyvtárak és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezető pozícióját. Nálunk a közigazgatási egységekben centrálisan, a hálózati központok feladataként és felelősségével szerveződött ez a szolgáltatási ág, ebből következően a publikációs munkában is ők jártak az élen. A kilencvenes évek elejétől azonban, amikor a sokáig szilárdnak hitt hálózati struktúra felbomlott, és a területi ellátás más elgondolások, más paraméterek szerint alakult, valamelyest a kiadványprogramjuk is beszűkült. A mostani évtized közepén a mutatószámok már a harminc esztendővel korábbi szintet sem érték el. Közben a települési könyvtárak erőteljesen nyomultak előre, egyik-másik látványos eredményeket produkált. A hetvenes évtizedben a járási, városi és nagyközségi intézmények még alig-alig adtak ki valamit, a következő periódusban viszont már érződött a központi és megyei ösztönzés kedvező befolyása. A rendszerváltás utáni adatok pedig magukért beszélnek. Egy évtized alatt megháromszorozódott, majd csaknem megduplázódott a könyvek száma, és ami leginkább meggyőző, kiadványaik mennyisége 2004–

2006-ban jócskán, csaknem hatvan százalékkal felülmúlta a megyei könyvtárakét. A jelenség bizonyára megérdemelné a mélyebb elemzést, ezúttal csupán néhány körülmény felvillantására vállalkoznék. Vitathatatlanul előnyösen befolyásolta a fejleményeket az önkormányzati rendszer helyreállítása, a települések nagyobb önállósága. A nemzeti bibliográfia rekordjainak tanúsága szerint nemigen tagadható egynémely igazgató átlagon felüli ambíciója; ők különböző forrásokból a szükséges pénzüsségeket is elő tudták teremteni. Mindezeknél fontosabbnak vélem azt az érzelmi-tudati indítékot, amelyre Kertész Gyula már az első, váci helyismereti konferencián felhívta a figyelmünket. Az emberek túlnyomó többsége érzelmileg könnyebben azonosul lakóhelye, tehát egy város vagy egy község közösségével, múltjával és jelenével, lokálpatrióta tudata, identitástudata sokkal inkább köti ehhez a helyhez, mint a számára kissé elmosódott megyehatárokhoz. Mindazonáltal ez nem menti fel – nyilván ők sem gondolnak ilyesmire – a megyei könyvtárakat azon kötelezettségük alól, hogy nagyszerű helyismereti gyűjteményeik és mintegy félévszázados tapasztalataik birtokában továbbra is markáns szerepet vállaljanak a lokális publikációk összeállításában és közzétételében.

III. Érdemes kissé hosszasan elidőzni a következő táblázatnál, amelyből az derül ki, hogy a hazai könyvtárak lokális kiadványai miként csoportosíthatók az eszme-futtatás elején vázolt szempontok, tehát a rendeltetés szerint. Rögtön előrebocsátom, hogy az országos helyismereti konferenciákról közreadott füzeteket és a Helyismereti Könyvtárosok Szervezetétől írt történeti összefoglalást az elméleti munkák között tüntettem fel.

Helyismereti kiadványok megoszlása rendeltetés szerint

Évkör (ciklus)	Bibliográfiák	Adattárak	Tudományos és ismeretterjesztő közlemények	Elméleti-módszertani munkák
1974–1976	33	9	31	1
1984–1986	34	12	51	–
1994–1996	26	8	70	2
2004–2006	12	15	99	4
Együtt	105	44	251	7

Örvendetes, hogy az utóbbi negyedszázadban a többnyire elsődleges információközlésnek tekinthető kiadványok kerültek az első helyre, mégpedig egyre növekvő arányban, az utolsó ciklusban már a háromnegyedes részesedést is meghaladták. Bár a bibliográfiai adatokból nem lehet megállapítani, mennyi ezek közül a tudományos teljesítmény (tanulmány vagy forráspublikáció), és mennyi az ismeretterjesztés szándékával közzétett kötet, netán a szépirodalmi szövegközlés, benyomásaim szerint az egyidejű forrásokra alapozott, komoly kutatói munkát tükröző könyvek voltak és vannak túlnyomó többségben. A faktográfiai feltárás eszközei között korábban a kronológiák, újabban a biográfiai indexek, életrajzi lexikonok dominálnak. Valószínűleg azért, mert a használói érdeklődés mind jelentékenyebb hányada személyekre irányul; ezt támasztja alá az életrajzi bib-

liográfiák, tudományos biográfiák magas, növekvő száma is. Érdemes elgondolkodni azon, hogy miért szorulnak háttérbe a bibliográfiák. Kézenfekvő feltételezés, hogy könyvtáraink inkább a számítógépes adatbázisokat részesítik előnyben. S talán az sem elhanyagolható momentum, hogy a hagyományos – mondjuk inkább úgy: klasszikus – nyomtatott bibliográfia mesterei meghaltak vagy kiöregedően vannak.

IV. Szükséges egy röpke pillantást vetni helyismereti kiadványaink tematikai tagolódására is. Természetesen bármiféle osztályozás vitatható – így az enyém is –, mégsem kerülhető el, hogy legalább az érdeklődés főbb irányait megjelöljük.

Helyismereti kiadványok tematikai megoszlása

Évkör (ciklus)	Általános	Helytörténet	Életrajz	Könyvtártörténet	Irodalom	Természeti viszonyok	Közélet, politika	Oktatás	Egyéb
1974–1976	14	20	7	11	9	2	1	2	8
1984–1986	12	26	6	12	22	4	1	5	9
1994–1996	10	39	13	9	25	1	1	1	7
2004–2006	13	47	10	29	23	2	1	–	5
Együtt	49	132	36	61	79	9	4	8	29

Aligha okoz meglepetést, hogy minden ciklusban a helytörténeti kiadványok alkotják a legnagyobb csoportot, lényegében változatlan arányban. S ha hozzáteszünk, hogy ez a kör még tovább bővíthető a könyvtártörténeti dolgozatokkal, valamint az életrajzok és az irodalomtudományi munkák jó néhány darabjával, még nyilvánvalóbb, hogy a hazai könyvtárak következetesen igazodnak a használói igényekhez. Visszautalnék a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete által 2000-ben és 2007-ben lebonyolított reprezentatív felmérésekre; Gáncsné Nagy Erzsébet összesítéséből ugyanis világosan kitetszik, hogy a közkönyvtárak látogatói döntő mértékben történeti információkat keresnek. Nem szorul különösebb magyarázatra az irodalmi tematika előkelő helyezése, hiszen az olvasók és a könyvtárosok érdeklődését egyaránt tükrözi. Tudatosan emeltem ki a természeti viszonyok, az oktatás és a közélet-politika témakörét, mert a beszédes mennyiségi adatokkal szerettem volna szemléltetni, mennyire esetleges vagy inkább véletlenszerű a publikálás. Csakis örülni lehet annak, hogy a könyvtártörténet az átmeneti visszaesés utána ismét az őt megillető helyre került. Annak ellenére, hogy a népkönyvtári mozgalom és a megyei könyvtárak alapításának ötvenedik évfordulója kívül esett a vizsgálódás időszávjain, az utolsó sor számadata igen biztatónak látszik. Már lehet remélni, hogy az új évezred elején meghallgatásra találunk Gerő Gyula dorgáló szavai, és követőkre találunk a jó példák. Egyre több könyvtár, könyvtáros látja úgy, hogy szakmánk, intézményeink múltjának, elődeink munkásságának feltárása nélkül aligha érthető meg a jelen, és szakmánk történetének feldolgozása mégis csak elsősorban a mi feladatunk, kötelességünk. A városi könyvtárak egyébként e téren is elismerésre méltó aktivitást fejtenek ki.

Ezzel végére is értem volna a számszerű bemutatásnak és az erősen vázlatos elemzésnek. Szándékosan nem tértem ki két rendkívül fontos szempontra, mégpedig a kiadványok színvonalára és metodikai eredményeire vagy éppen buktatóira. Nem, mert az ilyen tárgyú analízis pusztán a bibliográfiai leírások alapján nem végezhető el, vagyis mindegyik kötetet, füzetet kézbe kellene venni, behatóan átnézni vagy átolvasni (attól függően, mi a funkciója). Erre a felkérés óta eltelt felkészülési időben nem vállalkozhattam. Ezenfelül egy-egy kötet értékelése is szétfeszíthetné a rendelkezésre álló időkeretet. Mégis felvetem a problémát, annak reményében, hogy a Helyismereti Könyvtárosok Szervezete előbb vagy utóbb, esetleg már a közeljövőben feleleveníti korábbi kezdeményezéseit (az első, váci tanácskozás témáját a bibliográfiákról, vagy a kaposvári összejövétel vitáját a könyvtártörténet-írásról), és szeretné ejti, hogy avatott szakértők közreműködésével nyilvános fórumot szervezzen egyik vagy másik kiadványtípusról, tematikai csoportról: például az utóbbi időben igencsak népszerűvé vált biográfiai adattárakról, netán a kissé háttérbe szorult forráspublikációkról, vagy a művelődéstörténeti dolgozatokról, illetve a rögtön említendő elektronikus publikációkról.

S még egy lehetőség jutott eszembe a mostani téma anyaggyűjtése közben, de sem időm, sem energiám nem maradt a kivitelezésére. Megint csak abban bízhatunk, hogy akad majd jelentkező, aki elvégzi ezt a feladatot, jelesen hazánk és a környező országok, esetleg valamelyik nyugat-európai ország, elsősorban a mi szervezetünkkel szoros kapcsolatban álló Nagy-Britannia helyismereti kiadványtermésének összehasonlítását.

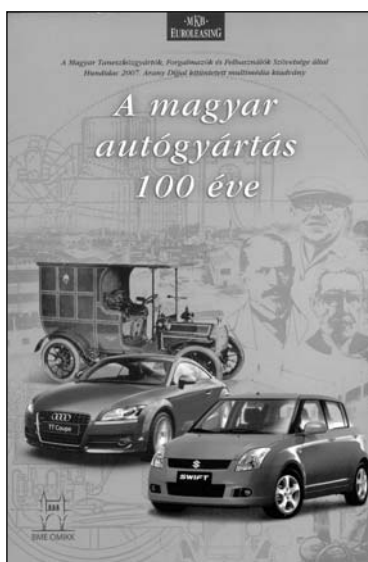
Visszatérve a mostani bűvárkodás eredményeire, néhány záró – de semmi esetre sem végső! – következtetés megfogalmazható. Talán nem túl merész kijelentés, hiszen a táblázatok tényei jól érzékelhetően azt igazolják, hogy a helyismereti szolgáltatás egyik fontos ágában, a kiadványok közzétételében eddig még csak részben következett be a feltételezett paradigmaváltás. Meditálhatunk rajta, hogy ez jó vagy rossz. Mindenesetre egyelőre tartózkodnék az állásfoglalástól, nem érzem még érettnek az időt bármilyen tartalmú minősítésre. Egyelőre azt látjuk, hogy a könyvtárak kiadványprogramjának szerkezete alig módosult, csupán két tendenciózusnak tűnő fejlemény van, amelyet indokolt ismételni: az egyik a települési, vagyis a városi könyvtárak örvendetes mozgolódása, tettereje, a másik a bibliográfiák számának csökkenése.

Noha az elektronikus kiadványok vizsgálata nem volt céltom, mind a hozzáférhető adatok, mind a tapasztalati tények arra utalnak, hogy a könyvtárak egyelőre a nyomtatott publikációkat részesítik előnyben. Mivel a használók jelentékeny hányada még idegenkedik a korongoktól és az on-line elérési helyismereti közleményektől, a könyvtárosok sem igen törekcszenek elektronikus dokumentumok összeállítására. Világosan mutatja ezt a Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek adatbázisa. Bár nyilvánvaló, hogy ebből a szempontból különösen hiányos, mégis feltűnő, hogy az utolsó három esztendőben mindössze hat olyan CD-ROM-ot vagy DVD-t regisztrált (ebből ötöt 2005-ben, egyet 2006-ban), amely könyvtári kiadvány volt. Korainak tartanám a jelenség megítélését, a könyvtárvezetők és a könyvtárosok, és főképp a használók elhamarkodott elmarasztalását. A nemzetközi folyamatok – ha úgy tetszik: trendek – azonban arra intenek mindannyiunkat, hogy az internet kivételes, soha nem látott lehetőséget, és ha meglesznek a kellő anyagiak, óriási jövőt kínál a helyismereti publikálás számára. Összehasonlíthatatlanul szélesebb körbe

juttathatók el az információk, bármikor hozzáférhető a tudományos kutatók, a pedagógusok, az újságírók, a gyakorlati szféra részvevői, a közélet szereplői stb., leg-
többek között a spontán érdeklődők előtt. Számos alkalommal leírtam, elmondtam már,
mert szilárd meggyőződésem: az internet valós esélyt teremt arra, hogy a helyismer-
eti információk, a helyismereti szolgáltatások végképp kitörjenek a lokális elszige-
teltség állapotából, az egyetemes információáramlás szerves részévé váljanak. Raj-
tunk is, sőt elsősorban rajtunk múlik, hogy így legyen.

Újdonság!

Megjelent A magyar autógyártás 100 éve című DVD-ROM!

A BME OMIKK gondozásában megjelent multimédia-enciklopédia neves szakírók – többek között *Bálint Sándor, Barkóczi Jolán, Bödök Zsigmond, Esztervári Ervin, Haris Lajos, Horváth Árpád, Jancsó Erzsébet, Krepsz Zoltán, Lévai Zoltán, Maertens György, Pentelényi János, Varga Károly, Velich István, Zsuppán István* és mások – munkái alapján foglalja össze a magyar autógyártás évszázados történetét, mutatja be úttörőit és hírnevessé vált alakjait, nevezetes műhelyeit és gyárait, alig ismert és híres gyártmányait, a hazai autóipar jellemzőit és intézményeit, az autógyártással kapcsolatos múzeumi gyűjtemények anyagát, az autógyártás emlékeit őrző eszmei és tárgyi dokumentumokat, valamint XXI. századi eredményeit és perspektíváit.

Megrendelhető:
a TMT Szerkesztőségénél (telefon, fax: 463-2446)
és a tmt@omikk.bme.hu vagy
acsubak@omikk.bme.hu
e-mail címen.

Ára: 3600,- Ft áfával+postaköltség

Kégli Ferenc

Egy helyismeret-kutató barangolása Végtelen Web Világban*

Van ami örök az emberi természetünkben: az, hogy a család, a hosszú ideig életünk terét jelentő szülői ház, az elsőként megismert táj mindannyiunk gyermekkori mikrokozmoszának középpontjai, mondhatnám úgy is, hogy szinte szent helyei. Éppen ezért mindezek szimbolikus jelentőségű képekben rögzülnek bennünk. Felnőttkorunkban előfordulnak olyan élethelyzetek, hogy tudatosan keressük múltunk megőrzött emlékeit, és megpróbáljuk felidézni a bevésődött emlékképeket. Ilyen képzetekre vonatkoztatható Szabó Lőrinc: *Valami örök* című versének részlete: *Valami örök tovasuhogás / valami csöndbe, puha végtelenbe, / valami tegnap, mely mintha ma lenne, / valami vízalatti ragyogás [...]*¹

Valószínű, hogy azok tudnak igazán éles emlékképeket megőrizni erről a vízalatti ragyogásról, akik kisgyermekkorukat egy helyen töltötték. Sajnos, én nem tartozom közéjük, s talán ez is közrejátszik abban, hogy hat éves koromig szinte nincs, vagy alig van emlékképem. Gondoltam, hogy most, amikor nyugdíjba vonultam, itt az ideje hogy bepótoljam ebbéli hiányaimat. Mint egyszerű internethasználó beírtam otthoni számítógépeken a keresőablakba gyermekkori helyeimet, s bejelöltem, hogy képet szeretnék Románról, Noszlopról, Várpalotáról. Találtam is néhányat, de a múlt hónapban végzett keresés során előjött képek közül mindössze egy találat, nagyapám testvére 1930-as évekbeli műhelyének háza² származott könyvtári weboldáról. Miért csak ez az egy? Talán a könyvtárak nem használják ki a technikai fejlődés lehetőségeit a helyismereti munka területén?

Ugye érezték Önök is, hogy ez csak költői kérdés volt részemről? Hát persze hogy használják, persze, hogy kihasználják, de hát ez egy hosszabb folyamat, amelynek igazából csak az elején vagyunk.

A paradigmaváltás előszele

Az egész még a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben kezdődött, amikor a helyismereti munkatársakat megcsapta a technikai fejlődés előszele, és a hagyó-

* Cikkünk a *Szolgáltatás-Használó-Könyvtáros. Paradigmaváltás a könyvtárak helyismereti munkájában?!* címmel Győrben, 2008. július 9–11-én megtartott MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezete XV. Országos Konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

mányos feltáró módszerek mellett alkalmazni kezdtek olyan, akkor sokszempontú és gazdaságos feltárési módokat, mint például a tárgyszavakkal ellátott fénylyukkártyákat.

A paradigmaváltás akkor az volt, hogy a helyismereti cikkről csak egyetlen, tárgyszavakkal és azonosító sorszámmal ellátott cédula készült, a tárgyszónak megfelelő fénylyukkártyán pedig ki lett lyukasztva a cédula sorszámanak megfelelő kis kocka. A keresőkérdésnek megfelelő tárgyszavú lyukkártyákat egy készülékre helyezve és megvilágítva, a tárgyszavak együttesének megfelelő témájú sorszámmal világítottak.

Amikor a nyolcvanas évek közepén itthon megjelentek az első mikroszámítógépek – a Commodore-ok –, akkor néhányan mindjárt azon kezdtünk el gondolkodni, hogyan lehetne ezt a technikát felhasználni a helyismereti cikkbibliográfia készítésekor. Midőn pedig az UNESCO által támogatott MicroISIS program elérhetővé vált a könyvtárak számára, akkor elsőként a helyismeret területén kezdték alkalmazni a megyei, városi könyvtárakban. A kilencvenes évek fejleményeit így összegezte Bényei Miklós 2000 végén a Könyvtári Figyelőben: *„Egyre több könyvtárban épül bibliográfiai és faktográfiai adatbázis, megkezdődött a szövegek és képek digitalizálása, jó néhány helyismereti helytörténeti CD-ROM készült. Mind általánosabb az Internetre való kilépés, vagyis a helyismereti munka kitör az elszigeteltség állapotából és a lokális dokumentumok, információk az úgynevezett virtuális könyvtár állományát képezik.”*³

Az azóta eltelt majdnem egy évtized óriási technikai fejlődést eredményezett ezen a területen. A gyorsuló időben a kérdés csak az, hogy az anyagi, technikai és személyi lehetőségeken belül hogyan alkalmazzuk a viszonylag új technikát. Úgy, hogy a hagyományos technológiákat húzzuk rá egy az egyben (vagy kisebb-nagyobb módosításokkal), vagy megtörténik a paradigmaváltás: szemléletváltással, technológiaváltással, s e kettő egymásra hatásával új minőséget hozunk létre a helyismereti termék kialakításakor.

Az új minőségű helyismereti termék

Az „új minőségű helyismereti termék” fogalmán nemcsak egyetlen dokumentumot, rekordot, vagy weboldalt értek, hanem ezek együttesét, használatának kínálatát. Szerintem a „termék”, a szolgáltatás legfőbb jellemzői:

- *Hozzáadott érték*
A szolgáltatás hozzáadott értékkel jelenik meg, és a „hozzáadó” nem kizárólag a könyvtár (a helyismereti könyvtáros), hanem az olvasó, felhasználó is lehet – nem mellőzve természetesen a helyismereti könyvtáros moderátori funkcióját.
- *Összekapcsolt információk*
A szolgáltatás hálózatot alakít ki, azaz megteremti a web különböző helyein lévő, különböző típusú információk kapcsolatát.
- *Központban az olvasó, felhasználó*
A szolgáltatás központba helyezi a helyismereti témák iránt érdeklődő, a helyismereti források, információk után kutató olvasót, felhasználót, lehetőséget teremt a közvetlen kapcsolat kialakítására, és nem tesz különbséget a jelenlévő vagy a távoli hozzáférő között.

Úgy gondoltam, érdemes bebarangolni a három w, a world wide web, vagy ahogyan a jóhangzás végett átneveztem: a Wégtelen Web Wilágát, hogy képet kaphassak és képes adhassak arról, a könyvtárak mennyire, milyen fokon gerjesztői, részesei ennek a folyamatnak, amelyet összefoglalóan csak paradigmaváltásnak nevezünk?

Előadásomban mindössze érzékeltetni kívánom az átalakulási folyamat pillanatnyi állapotát. Nem célom bármiféle kritika gyakorlása, de nem riadok vissza attól, hogy néhány nekem, mint egyszerű felhasználónak, kutatónak tetsző, új minőségi jellemzőket hordozó „terméket” példaként konkrétan is megemlítek, miközben tudom, hogy mások is szolgálhatnak példaként.

Elérés a könyvtári honlapokról

Helyismeret-kutató barangolásom során azt tapasztaltam, hogy a könyvtárak jó része igyekszik megtenni sok mindent, hogy mondjuk, egy keresés folyamán a világhálón odakeveredett és az adott könyvtárt nem ismerő személy a lehetőségekről tájékozódni tudjon. Bár a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kezdőoldaláról négy kattintás kell, hogy eljussunk a Budapest Gyűjteményhez, a megyei könyvtárak nyitó oldaláról ez azonnal elindítható hat intézmény esetében, közel felüknél ehhez két egérkattintásra van szükség, három könyvtárnál viszont csak az általános könyvtárismertetőben történik említés a helyismereti tevékenységről.

Hogy ne hogy megsértsek bárkit is azzal, hogy nem az ő honlapját mutatom be, itt most az USA-beli Tennessee állam fővárosának, a közel 600 ezer lakosú Nashville közkönyvtárának szerintem letisztult kompozíciójú honlapját⁴ ismertetem. A képernyőn könnyen észrevehetően ajánlja fel a könyvtár az oldalon megjelenő új tartalmakat terjesztő RSS-re (Rich Site Summary) való feliratkozást, továbbá az e-mailen keresztül történő kapcsolatfelvételt. A harmadik – színsávval megkülönböztetett – blokkban található menüpontok egyike a Local History & Info, rajta keresztül juthatunk el a digitalizált genealógiai és helytörténeti elektronikus állományokhoz, illetve a témakörbe tartozó nyomtatott dokumentum-gyűjtemények bemutatásához. Azt is el kell mondanom, hogy több külföldi közkönyvtárnál találkoztam a menü Family and Local History elnevezéssel, amely jelzi a családtörténet, a személyes történelem iránti érdeklődés, illetve az e témára vonatkozó kutatás kiemelt támogatását.

Visszatérve a hazai honlapokhoz, a helyismereti gyűjteményt ismertető szövegrészeknél a megyei könyvtárak közel negyven százalékánál ugrópont van elhelyezve vagy a katalógushoz vagy a helyismereti adatbázishoz, viszont a több mint 60 százalék nem ajánl fel ilyen lehetőséget.

Helyismereti adatbázisok

Ha sikerül visszalépnünk a kezdőlapra (ezt ugyanis nem minden könyvtár kínálja fel belső oldalain), onnan is többnyire már egy vagy két kattintással eljuthatunk valamilyen helyismereti adatbázishoz, vagy a többségében helyi vonatkozású dokumentumokat tartalmazó elektronikus könyvtárakhoz.

Például a Veszprém megyei könyvtárnak a Veszprém Megyei Helyismereti Tár⁵ című belső weboldaláról az évfordulónaptárhoz, a helytörténeti katalógushoz, bibliográfiákhoz, lexikonokhoz, saját kiadványokhoz lehet eljutni, de tovább lehet ugrani a megyei, illetve városi önkormányzatok honlapjára is. A Helyismereti Tár saját e-mail címmel rendelkezik, ezen keresztül is fel lehet venni vele a kapcsolatot. Szintén erről a weboldalról érhető el a közel ötezer digitalizált megyei képeslap,⁶ s itt megtudhattam, hogy gyermekkorom Noszlopáról, illetve Várpalotáról léteznek kitűnő minőséggel digitalizált képeslapok, csak épp a Google nem találta meg nekem. Valószínűleg azért, mert nem éri el a metaadatokat. Úgy vélem, hogy a digitalizált dokumentumok akkor tölthetők be igazán eredeti szerepüket, ha megtalálhatom a keresőmotorok segítségével. A jogvédett szolgáltatással való visszaélést (magyarul a plágiumot) pedig úgy is meg lehet nehezíteni, hogy a könyvtár minden saját elektronikus dokumentumánál logót, emblémát alkalmaz – bár a bemutatott képeslapoknál ezek könnyen megkerülhetőek. Hatékonyabb megoldás a jobb-egér használatának a letiltásán túl valamilyen kitörölhetetlen tulajdonjelzés alkalmazása is, mint ahogyan például a szegedi Somogyi-könyvtár teszi a Grün-n-nyomda 503 nyomtatványának⁷ címlapjával. (Zárójelben mondom, hogy remélem, a későbbiekben ezek a címlapok hozzá lesznek kapcsolva az on-line katalógus rekordjaihoz is!)

Helyismereti dokumentumok a katalógusokban

A megyei könyvtárak több mint ötven százalékánál az on-line katalógus legördülő mezőkkel közvetlen segítséget nyújt a helyi vonatkozású, különböző típusba tartozó dokumentumok megtalálásához. Nem sikerült kifejezetten, megnevesítve ilyen segítséget találnom 47 százalékuknál. (Lehet, hogy csak én voltam ügyetlen kereső!?) Azonban ilyen esetben is természetesen a konkrét helyismereti vonatkozású dokumentumhoz speciális szűkítés nélkül is eljuthatunk.

Azt is megtapasztalhattam, hogy néhány katalógus már nyitottá vált, kilépett a korábbi, hagyományosan az adott gyűjteményhez kötött zárt rendszerből. Például egy helyi szerző helyi kiadványának a találatnál felajánlja, hogy a rekordot linkként helyezzem el saját honlapomon, hogy hivatkozhatok rá, elküldhessem e-mailben ismerősömnek. Megtekinthetem: írtak-e róla ismertetőt, vagy digitalizálta-e már valamelyik más intézmény – ebben az esetben elolvashatom, s amennyiben nem jogvédett: letölthetem. A találat Megjegyzés gombjára kattintva üzenhetek, ha hibát találtam az adatokban, beírhatom véleményemet, megadhatom a szerző, testület stb. címét, fotóját, a máshol olvasott recenziót, ajánlhatok további linket a dokumentummal kapcsolatban. Az előzőekből egyes elemek számos könyvtár katalógusában előfordulnak már, de ezek együttesét csak a Fejér,⁸ a Komárom-Esztergom⁹ és a Zala megyei,¹⁰ valamint a csurgói,¹¹ keszthelyi¹² és a gyulai¹² városi könyvtárban találtam meg. (Persze nem néztem meg a több mint kétszáz városi könyvtár katalógusát, így lehetnek többen is.)

Ha már megemlítettem a városi könyvtárakat, hadd mondjam el, hogy a barangolás során megtekintettek egy része – amellet, hogy gazdag és változatos helyismereti webes szolgáltatást nyújt – számos, a használót, az olvasót segítő megoldást is alkalmaz, sajnos, itt most nincs idő ezt példákkal igazolni.

Ez már paradigmaváltás!?

Egy adott településre vonatkozó helytörténeti, helyismereti információk webes felületen történő összehozása (a helyismereti háló megszövése) viszont úgy tűnik, nem kizárólag könyvtári privilégium. Itt most nem levéltárra vagy múzeumra, esetleg egy honismereti társaságra gondolok. Magáncég is készíthet településbemutató programja alapján honlapot. Egyik ilyen referenciamunka a Várpalota-Palotanet¹⁴ weblap. Versenyhelyzetbe kerültek volna a könyvtárak? Talán igen, talán mégsem, mivel ennek az oldalnak az utolsó frissítése 2006. januári dátumot mutat.

Van viszont egy élő, állandóan frissülő webhely, a nagykanizsai kistérség településeinek, intézményeinek és civil szervezeteinek közös honlapja, amelyet a Halis István Városi Könyvtár működtet. A Nagykanizsai Kistérségi Adatkezelő Rendszer, a *nagyKAR* honlapcsaládja¹⁵ önkéntesek segítségével gazdagodik. Javaslatot tehet a rendszerben magát regisztráló újabb dokumentum közzétételére, honlapok létrehozására, részt vehet vitafórumokon. Jól láthatóan, a címfejen ott van az RSS jele, amelyre feliratkozva értesülhetünk az oldalon megjelenő új tartalmakról. A kezdőlapon egyebek között a Digitális gyűjtemény menüpont olvasnivalókat ajánl fel, hangtárban, képtárban, mozgóképtárban való keresést tesz lehetővé – a jogvédett dokumentumokhoz a könyvtár beiratkozott olvasói csak egyéni jelszóval férhetnek hozzá.

A *nagyKAR* – függetlenül a dokumentum típusától – közös keresőfelületet kínál fel a teljes digitális gyűjteményhez. Ha viszont nem ezen az úton akarunk elindulni, akkor a Tematikus linktárban választhatjuk ki a számunkra szükséges kategóriát. Egy adott település, mondjuk, Hahót esetében az Épített értékeink, Hahót a Zalai Közlönyben, a német, illetve az angol nyelvű szövegek, a Szellemi értékeink, valamint a Természeti értékeink elnevezésű részhalmazban való belépésre, továbblépésre kaptam ajánlatot. A részhalmazok hivatkozásai nemcsak a weblapok témáját és linkjét közlik, hanem rövid annotációt is tartalmaznak. A bejelentkezetteknek üzenetküldésre, témaforumokba való bekapcsolódásra is lehetőségük nyílik.

Helyi személyek, személyiségek hálóba terelése

Úgy gondolom, hogy egy ilyen honlapcsalád kialakításában, fejlesztésében való részvétel a helyi közösségek összetartozását is erősíti. Még erősebbé válhat a kötődés, ha nemcsak a településre, tájra, kiemelkedően híres személyiségekre vonatkozó tematikákra kereshetnénk információt, hanem olyan egykoron helyben élőkre is, akik nem tartottak ugyan szónoklatokat, nem írtak regénytrilógiákat, nem hajózták körbe a Földet, csak mindennapi munkájukkal, egész életükkel járultak hozzá a közösség, a település létének fennmaradásához, fejlődéséhez. Itt most nem elsősorban a temetői sírfeliratok webes megjelenítésére gondolok, hanem arra, hogy számos történeti, helytörténeti, honismereti munka tartalmaz bőséges személyi adattárt.¹⁶ Róluk, a bennük szereplőkről is érdemesnek tartanám – tudományos ismeretszerzés céljából, tehát a szerzői jog megsértése nélkül – a helyismereti nyomtatott vagy már digitalizált dokumentumokban hozzáférhető információkat hasznosítani, hozzáadott értékkel elérhetővé tenni. A helyi közösség,

a családok összetartása megerősödhet a közös múlt megismerésével, a gyermekek, az unokák információt kaphatnak nagyapáikról, dédapáikról, rokonaikról.

Milyen típusú információk közös hálóba terelésére gondolok? Például Csurgón a református gimnázium és általános iskola parkjában 1936-ban felállított Csokonai-emlékpadon¹⁷ van egy kőbe vésett versike, amelyet Écsy Ödön István, a gimnázium akkori tanára (nem melleleg könyvtárőr) írt. Écsy Ödön Istvánt (Écsy Ö. István egységesített névvel) megtalálhatjuk a csurgói városi könyvtár katalógusában,¹⁸ sőt, rákérdezhetünk az alkotóra vonatkozó információkra is. Nos, példánkban nincs még erre találat. Pedig lehetne! A Somogyi Múzeumok Közleményei weboldala¹⁹ közli életrajzát és munkásságát, egy másik életrajza ott van a gimnázium honlapján a híres diákok között.²⁰ Az első világháborús ezredtörténetek egyikében²¹ is található Écsy Ödön Istvánra vonatkozó nyomtatott információkat, ahol a katonai tevékenységén túl megtudjuk még felesége, illetve fia nevét, és a kötetben ott van még katonakori arcképe is. Azt hiszem, ez a kiadvány még nincs digitalizálva, én csak beszkeneltem az oldal részletét, de talán egy olvasó – mondjuk, egy üzenőablakon keresztül – felhívhatná erre a helyismereti könyvtáros figyelmét, aki ezeket a hivatkozásokat Écsy a katalógusrekordjainál hozzáadott értéként megjeleníthetné. És ha már hálózatról beszélünk, akkor a későbbiekben meg kellene valószínűsíteni azt is, hogy onnan, ahol Ödön István digitalizált életrajzában az apa neve, Écsy Pál református lelkipásztor szerepel, a kutató átugorhasson Écsy Pál majdani webhelyére – egy kölcsönös összekapcsolás révén.

Ha pedig az apáról forrásunk²² nem közölne képet, talán létezik valahol egy családtag, aki felajánl majd egy képet a családi albumból egy e-mail csatolt dokumentumaként.

Itt hívnám fel a figyelmet a moderátorok szerepének, illetve a forráskritikai módszerek alkalmazásának a fontosságára. Ugyanis Écsy Pálról a nyomtatott szöveg azt közli, hogy Henesén született. Próbáltam utánanézni: egy másik forrás Henészt említ (tudomásom szerint ez beolvadt Nagyatádba), de nem kizárt a Hencse hibás ki nyomtatása sem.

Helyismereti barangolásom végén elmondhatom: azt tapasztaltam, hogy a megtekintett fővárosi könyvtár, valamint a megyei, illetve városi könyvtárak, a határon túli magyar könyvtárak, adatbankok gazdái arra törekednek, hogy a távoli felhasználók számára is hozzáférhetővé tegyék a helyismereti, helytörténeti digitalizált vagy elektronikus információkat. Jelentkeznek már azok a szolgáltatások, amelyek az adott helyismereti témára vonatkozó érdemi webhelyek együttes megjelenítését és elérhetőségét prezentálják. Nyomokban már láthatóvá válnak azok a törekvések, hogy kapcsolat jöjjön létre a szolgáltatás távoli felhasználójával. Több helyütt megelégednek azzal, hogy a kapcsolatot kezdeményező regisztrálja magát, számos területen a közvetlen kapcsolatfelvételt még csak a beiratkozott olvasók tehetik meg.

Tudjuk, hogy a paradigmaváltásban való részvételnek anyagi, személyzeti és technikai feltételei vannak. A folyamatba azonban be kell kapcsolódnunk, hiszen a helyismereti gyűjtemények olyan dokumentumokat is őriznek, amelyek a háborúk, a könyv- és nyomtatványbegyűjtések, illetve megsemmisítések, valamint a többszörös rendszerváltozások következtében ma már néhány példányos ritkaságnak számítanak. Azt kívánom a helyismereti könyvtárosoknak, s rajtuk keresz-

tül a kutatóknak, hogy ezek az értékes információk minél hamarabb kikerülhes-
senek a korlátozott hozzáférésű Gutenberg-galaxisból, illetve amikor már kike-
rültek, akkor új minőségű helyismereti terméként emelkedjenek föl a web mély-
rétegeiből. Szabó Lőrinc előadásom elején idézett költői képére visszautalva azt
kívánom, hogy ezek a szolgáltatások ne csak vízalatti ragyogásként tündökölje-
nek, hanem a felszínre emelkedve bármilyen technikával, bárhol, bármely
végpontból, bárki számára, bármikor kihalászhatókká váljanak a Wégtelen Web
Wilágában.

JEGYZETEK

- 1 <http://mek.oszk.hu/00500/00581/00581.htm#szabo16>
- 2 <http://www.krudylib.hu/pages/aktual/kiadvany/vpfuz6.pdf>
- 3 Bényei Miklós: A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története. =
Könyvtári Figyelő, 2000. 4. sz. 624. p.
- 4 <http://www.library.nashville.org/index.asp>
- 5 <http://www.ekmk.hu/helyismeret/veszprem.html#8>
- 6 <http://ekmk.mimezis.hu/kepealap/index.php>
- 7 <http://www.sk-szeged.hu/digitalis-konyvtar/grunnnymoda.html>
- 8 <http://www.vmmk.hu>
- 9 <http://www.jamk.hu>
- 10 <http://www.dfmk.hu>
- 11 <http://www.csurgo.hu/konyvtar/>
- 12 <http://www.fjgyvk.hu>
- 13 <http://www.mjvk.hu>
- 14 <http://www.palotanet.hu>
- 15 <http://www.nagykar.hu>
- 16 <http://mek.oszk.hu/04400/04453/>
- 17 <http://209.85.135.104/search?q=cache:zXcHrVibhkYJ:ptsz.nagykar.hu/kepnezo/1911/14.html>
- 18 <http://tlweb.csurgo.hu/homepag.html>
- 19 <http://www.smmi.hu/publikaciok/2004/31vargaeva.pdf>
- 20 <http://www.csvmrg.sulinet.hu/hiresdiak/EcsyOdonIstvan.html>
- 21 Kurtz Géza és Kristófy Géza: A cs. és kir. „Albrecht főherceg” 44. gyalogezred és a
cs. és kir. 105. gyalogezred története. Bp., 1937. 308. p.
- 22 Szeghalmi Gyula: Dunántúli vármegyék. Fóris Anna–Kertész János: Somogy várme-
gye községei. Bp., 1939. 701. p.

A MEGYEI KÖNYVTÁRI HÍRADÓKRÓL

Sorozatunkban azokat a rövidebb-hosszabb „bemutató” cikkeket közöljük, amelyek a megyei hálózati híradók múltjáról, jelenéről és jövőjéről tudósítanak. 2007 őszén a szerkesztőség levélben kereste meg a megyei könyvtárak igazgatóit, azzal a kéréssel, hogy maguk számoljanak be vagy éppen lapszerkesztő munkatársuk írjon ismertetést a megye hálózati híradójáról; úgy ahogyan maguk gondolják, úgy ahogyan önmaguk látják lapjukat. Vannak megyék, ahol jelenleg nem is lát napvilágot könyvtári hálózati híradó, vannak megyék, ahonnan visszajelzést sem kaptunk. Ahonnan viszont érkeztek bemutató cikkek – azokat sorra-rendre olvasóink elé tárjuk.

Téka Hajdú-Bihar megyében

„A közös célok már megteremtették hálózataink és könyvtáraink együttműködését a gyakorlati munka számos területén. Úgy gondoljuk, hogy a Téka egy újabb jelentős lépés lesz ezen az úton... Egymás eredményeinek és gondjainak alaposabb megismerését, a jó módszerek, és tapasztalatok elterjesztését szolgálja” – olvashatjuk egykori igazgatónk Arató Attila 1971-ben írt beköszöntőjében. Ekkor indította útjára a Hajdú-Bihar Megyei Téka című könyvtári híradót a Megyei Könyvtár, a Debreceni Városi Könyvtár, a Szakszervezetek Hajdú-Bihar Megyei Tanácsa Központi Könyvtára és a Megyei Pedagógus Továbbképzési Kabinet (amely 1972-ben felvette a Megyei Pedagógiai Központ, majd 1985-ben a Megyei Pedagógiai Intézet nevet). A szerkesztőbizottság a kiadó intézmények egy-egy munkatársából állt, a felelős szerkesztői teendőket Simon Zoltán, a Megyei Könyvtár módszertani osztályának akkori vezetője látta el. Intézményünk vállalta az évi két alkalommal megjelenő, A/4-es méretű füzetek sokszorosítását is.

A Hajdú-Bihar Megyei Téka mindenekelőtt a különböző könyvtári hálózatok közös megyei fóruma kívánt lenni. Célja hasonló volt a többi híradóéhoz: az érintett közművelődési könyvtárak és az iskolai könyvtárak szakembereinek kölcsönös tájékoztatása, az időszerű problémák közös megvitatása, rendezvények közlése, a fenntartó tanácsok, szakszervezeti szervek folyamatos informálása a megye könyvtárainak helyzetéről. A szerkesztőbizottsággal együtt volt igazgatónk is fontosnak tartotta a könyvtárosok publikálásra ösztönzését, amelyet a fent említett írásában a következőképpen fogalmazott meg: „*Meggyőződésem, hogy kiadványunk csak ak-*

kor érheti el célját, ha a könyvtárosok magukénak érzik és többségük aktív munkatársa is lesz. Tékánknak, rendelkezésre bocsájtvá gondolataikat, közérdekű híryanyságaikat.”

A megjelenéstől számított első években széles körben születtek a cikkek: tanácsi, szakszervezeti könyvtárak munkájának bemutatásáról, a megyei továbbképzési kabinet terveiről, az iskolai könyvtárak helyzetéről, gyermekkönyvtárosok tapasztalatcseréjéről, szakmunkástanulók könyvbarát klubjairól, a részükre szervezett olvasótáborok tapasztalatairól, könyvtári gondokat segítő mozgókönyvtárról, községi és iskolai könyvtárak együttműködéséről, társadalmi szervezetekről (pl. MKE Hajdú-Bihar megyei szervezetének tevékenységéről), rendezvényekről stb.

A kezdeti dinamizmus, lelkesedés után már nehezebben állt össze egy-egy szám, 1977 és 1979 között már csak egy-egy füzet jelent meg. Mindinkább előtérbe kerültek a leíró, beszámoló jellegű közlemények, végül 1979-ben meg is szűnt a periodika.

Nyolc évvel később, 1987-ben azonban az előző kiadók újjáélesztették a könyvtári híradót. Az újraindítás időpontja korántsem volt véletlen, hiszen a nyolcvanas években már egyértelműen megmutatkoztak a gazdasági–társadalmi–kulturális továbbfejlődés gátjai. Emellett a számítástechnika megjelenése és térhódítása a korábbiakhoz képest a magyar könyvtárügyben is újszerű változások bekövetkeztét sürgette. Nem volt ez másként Hajdú-Bihar megye könyvtáraiban sem, egyre világosabbá vált, hogy szükség lesz az összefogásra, a közös fellépésre. Így az új foylammal induló Téka ismételten tudatosan felvállalta a különböző könyvtártípusok orgánumának szerepét, fontos eszköze lett az egymás mellett működő könyvtárhálózatok közötti kommunikáció megteremtésének. Erre utalt, hogy a szerkesztőbizottságban minden könyvtártípus képviseltette magát (Megyei Könyvtár, a Debreceni Városi Könyvtár, a Megyei Pedagógiai Intézet, valamint a Szakszervezetek Hajdú-Bihar Megyei Tanácsa Központi Könyvtára, amely 1996-ban megszűnt, és helyébe lépett a Református Kollégium Nagykönyvtára), érdemi módon szólta bele, és kapcsolódott be a lapszerkesztés munkájába.

A kiadó könyvtárak továbbra is az évenkénti kétszeri megjelenést választották, a lap formátuma kisebb alakban, ún. A/5-ös méretben, számonként kb. 60-64 oldalon jelent meg. Az újjászervezett szerkesztőbizottságot két éven át Freisinger Jenő irányította, majd miután a Megyei Könyvtárból más munkahelyre került, 1989 őszétől feladatkörét Bényei Miklós, a Megyei Könyvtár helyismereti osztályának akkori vezetője, későbbi igazgató helyettese vette át, aki nagy szakmai tudással, hozzáértéssel, ügyszeretettel végezte munkáját.

A *Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka* elsődlegesen a fenti hálózatok számára készült, de igyekezett figyelemmel kísérni a megyében működő más, jelentős – egyetemi, főiskolai, műszaki – könyvtárak tevékenységét is. Ezenkívül, szoros kapcsolatot ápolt az oktatási intézményekkel, ennek jó példája, hogy 1988 közepétől a Debreceni Tanítóképző Főiskola (1993-tól Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola) könyvtáros képzésének oktatói közül ketten is részt vettek a szerkesztőbizottság munkájában. A lap egyaránt szólni kívánt a szakma helyi és országos menetről, fejlődéséről, a cikkek zöme azonban Hajdú-Biharra vonatkozott.

Törekvése a tájékoztatás mellett az állásfoglalásra is kiterjedt. Eredmények, gondok és hiányosságok számbavételével, felsorakoztatásával tükröt kívánt tartani a könyvtárak elé, és egyúttal szerette volna a fenntartók figyelmét is felhívni,

ráirányítani a megoldandó kérdésekre. Elvileg a könyvtári tevékenység minden területét felölelte a híradó, a gyakorlatban azonban a szerkesztőség néhány témát előnyben részesített. Az egyik: a számítástechnika könyvtári alkalmazása, ahol a hajdú-bihari közművelődési és iskolai könyvtárak ilyen irányú erőfeszítéseit, kísérleteit, sikereit kísérte figyelemmel. A másik: az általános, a középiskolás és az egyetemista korosztályú fiatalok olvasóvá nevelése, könyvtári ellátása. A Téka tartalmáról képet ad a rovatok felsorolása, rövid ismertetése, bár nem mindegyik cikk tagolódik a rovatstruktúrába: néhol egy-egy terjedelmesebb, átfogóbb igényű írást az adott szám élére helyezett a szerkesztőség (ilyen volt pl. MKE Debrecenben rendezett vándorgyűlésének értékelése, a teljes életpályát átölelő tanulási lehetőség a közkönyvtárakban, az ötvenéves Megyei Könyvtárról szóló cikkösszeállítás, vagy Méliusz Juhász Péter, intézményünk névadójának bemutatása).

Az újrainduláskor kialakított rovatok az alábbiak voltak:

- *Bemutatjuk:* egy-egy könyvtárról, valamely könyvtár egy-egy új akciójáról, kezdeményezéséről, a megye hálózati munkájáról szóló cikkek. Mint pl. *Új helyen a megyei könyvtár gyermekkönyvtára; Hangos könyvtári regionális központ a Debreceni Városi Könyvtárban; Szociális munka a könyvtárban; Számítógép a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárban; Informatikus könyvtáros szak a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen; Munkahelyi könyvtárak helyzete megyénkben; Mitől más?* - címmel mutatta be a lap azokat a debreceni, illetve a megye területén lévő könyvtárakat, amelyek valamilyen szempontból „különlegesek”, egyediek.
Helyismereti cikkek kurrens feltárása a Megyei Könyvtárban; Könyvtárosok az informatikáért; Hajdú-bihari számítógépes fejlesztések a megyében; Internet-használat oktatása a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárban; Új helyre költözött a Teológiai Szakkönyvtár; A Hortobágy folyóirat digitalizálása; Akkreditált továbbképzés a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárban; Olvasásfejlesztés – pedagógusképzés; Kisközségek könyvtári ellátása Hajdú-Bihar megyében.
- *Fórum:* időszerű könyvtári problémákról, a könyvtárosok helyzetének változásáról, külföldi tapasztalatokról tudósított. Tallózás a címek között: *Könyvtáratatás Nagyváradon; Helytörténet, iskola, könyvtár (Bényei Miklós oktatási segédletének ismertetése); Kommunikációs tréning könyvtárosoknak; Beszélgetés Váczy Attilánéval, a derecskei Városi Könyvtár nyugalmazott igazgatójával (1996/1); A hálózat fogságában. Beszélgetés dr. Simon Zoltánnal (1997/1); Az ODR lényege, jelentősége, valamint a rendszer eddigi tapasztalatai; Az Olvasás Éve újabb programjairól; Szakmai tréning a Helsinki Városi Könyvtárban; A kistéleplési könyvtárak helyismereti gyűjteményének kialakítása.*
- *Könyvtár és nevelés:* az iskolai könyvtárakról, az iskolában folyó olvasóvá nevelésről. Néhány cím: *A diákokra másképp is figyelünk a könyvtárban; Programsorozat a deviáns magatartás kialakulásának megelőzésére; Tapasztalatok és gondolatok a debreceni egyetemi-főiskolai hallgatók könyvtárhasználati szokásairól; Tájékoztató a Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet médiatáráról; Iskola és könyvtárkép 14–15 éves tanulók körében; Olvasói és könyvtárhasználati szokások a sárándi általános iskolások körében; Internet az oktatásban.*

- *Könyvtárosportré*: interjú egy-egy nyugdíjba vonult munkatárssal. Az idők folyamán beolvadt a Fórum rovatba.
- *Kiadványaink*: az új könyvek, füzetek teljességre törekvő felsorolása, a fontosabb művek ismertetése.
- *Hírek – Események*: rendezvényekről, kiállításokról tudósított, illetve évente informált Hajdú- Bihar megye évfordulóiról.

1990-ben a híradó újabb két rovattal bővült.

- *Könyvtártörténet*: tanulmányok vagy tanulmányrészletek, esetleg forráspublikációk megjelentetése, ezzel is ösztönözve a könyvtárosokat saját intézményük múltjának feltárására, történetének megírására. A teljesség igénye nélkül néhány cím a különböző lapszámokból: *A Hajdúböszörményi Városi Könyvtár a megalakulástól 1989-ig*; *Helyismereti munka a hajdúdorogi Mécsáros Károly Városi Könyvtárban*; *Adalékok a püspökladányi Kossuth Olvasókör történetéhez*; *Sajtótörténeti ritkaság a debreceni Református Kollégium gyűjteményeiben (Heti közlöny)*; *A debreceni Városi Könyvtár Helytörténeti Fotótára a kutatás szolgálatában*.
- *Kitekintő*: itt egyrészt a városban működő szellemi műhelyek, másrészt a többi megyei könyvtári híradó bemutatása volt a cél, vagyis a szerkesztőség lehetőséget kínált a műhelyek vezetőinek, a híradók szerkesztőinek, hogy a Téka hasábjain írjanak önmagukról. Elsősorban olyan műhelyekről volt szó, amelyek szorosabban kötődtek a könyvhöz, a könyvtárakhoz, mint pl. a Csokonai Kiadó, a Partium Irodalmi Társaság, az Alföld című folyóirat, a Piremon Kisvállalatok Mozaik Kiadói Irodája, amelyek mind éltek is a lehetőséggel. A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár kiadványairól is jelentek meg cikkek. A bölcsészhallgatók könyvtárosképzésének erdélyi tapasztalatairól is olvashattunk.

A könyvtári híradók közül a Békés, a Szabolcs-Szatmár-Bereg és a Heves megyei mutatkozott be Tékánkban.

1991-től ismét változás történt a cikkek csoportosításában. Egyrészt megszűnt a *Kiadványaink* rovat és beépült a *Hírek – események* rovatba, másrészt új rovatként indult a *Bibliográfia*, amely Hajdú-Bihar megye könyvtáiról szóló könyveket, cikkeket tartalmazta előbb „Rólunk írták”, majd „Téka – Tükör” címmel. A bibliográfia az intézményünkbe érkezett dokumentumok alapján készült.

Az 1991-es év egy új lap születésének dátuma is egyben. Ekkor indult a Hírlevél – Szilágyi Irén jelenlegi igazgatóhelyettes szerkesztésében –, amely a hálózatgondozói munka egyik fontos segítője. Havi megjelenésével tartalmilag aktuális tényeket közöl, felhívja a könyvtárosok figyelmét a soron következő feladatokra, az új lehetőségekre, mintegy kiegészítője a Téka híradónak. Elektronikusan is elérhető 2006-tól (URL: <http://www.hbmk.hu/konyvtarosoknak/hirlevel.html>)

A két eltérő funkciójú orgánus közül a Tékát a számok sikeressége ellenére, anyagi források hiánya miatt be kellett szüntetni. Könyvtárunk 2003-ban adta ki utoljára a híradót.

Közben a Méliusz Könyvtár életében jelentős fordulatot hozott a 2007-es esztendő, hisz’ egyrészt új épületbe költöztünk, másrészt a Kölcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet megszűnésével a megyei kötelező közművelődési felada-

tok is könyvtárunkba kerültek az intézet néhány dolgozójával együtt. A Kölcsey Intézet – könyvtárunk Téka című lapjához hasonlóan – szintén jelentetett meg szakmai kiadványt Megyei Hírmondó néven, amelyet 1998–2007 között, megszűnésükig adtak ki havi periodicitással.

2008-ban az említett két folyóirat szellemi, tartalmi hagyományait szeretnénk volna továbbvinni, azokat egyesítve megjelentetni, így a megváltozott struktúrájú intézményhez igazodva *Hajdú-Bihar Megyei Közművelődési és Könyvtári Téka* néven új folyóiratot indított a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ. A szerkesztőbizottság a Méliusz Központ jelenlegi és volt munkatársaiból állt össze. A kiadó szerepét továbbra is intézményünk látja el. Az új orgánus, amely a szünetelő Hajdú-Bihar Megyei Könyvtári Téka és Megyei Hírmondó utódjának is tekinthető, igyekszik rendszeresen beszámolni – könyvtári és közművelődési területen egyaránt – az országos és megyei műhelymunkákról, kiemelkedő szakmai projektek, események bővebb bemutatásáról, konferenciákról, megjelentet interjúkat, illetve interjúportrékat. Emellett az Észak-alföldi Régió kiemelkedő kezdeményezései is szerepet kapnak majd a lapban. A szerkesztőség egyszerre nyitott az elmélyült elméleti és gyakorlati megközelítésmódra. Szándékunk szerint a kiadvány fórumot biztosít a kollégák számára eredményeik, gondjaik bemutatására, fontos szerepet szánunk az interaktivitásnak. A folyóirat működési feltételeit döntően a Nemzeti Kulturális Alapból pályázati úton elnyert pénzüsszeg biztosítja. A lapot negyedévente, A/5-ös formátumban, átlagosan 80 oldal terjedelemben és 500 példányban adjuk közre. Időszaki kiadványunk igényes formai megjelenését a modern nyomdatechnikai előállítás biztosítja, továbbá igyekszünk fekete-fehér fotókkal változatosabbá tenni a híradót. Minden száma „kötelezően” érvényes rovatszerkezet nincs, mégis van egyfajta struktúra, amely a híryanagok, elemzések közlését meghatározza: közművelődés, könyvtárak, portré, hírek – események. A szerkesztőbizottság arra számít, hogy minél több kolléga szerzője legyen lapunknak.

A megye 82 települését tekintjük elsősorban a lap törzsolvasói táborának, azaz velük, általuk, nekik készül a kiadvány. Szándékunkból talán jelez valamit, ha az első szám cikkei között tallóznak: *Minőségfejlesztés a közművelődésben; A kultúra háza Hajdú-Biharban; Kulturális intézmények működtetése másként; Megyei eljárás programsorozat* (célja, hogy a Méliusz Központ adottságait kihasználva a megye települései által létrehozott kulturális értékek nagyobb nyilvánosságot kapjanak); *Hajdú-Bihar megye települési könyvtáraiban végzett szakfelügyeleti vizsgálatok tapasztalatai; A gyermekrészesleg munkája az új könyvtárépületben; Képzések – szakképzés, továbbképzés, felhasználóképzés – a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban.*

Természetesen a Téka szerkesztőit is foglalkoztatja a jövő. Elgondolásainkkal, terveinkkel szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy a közművelődési és könyvtári intézmények egyaránt megtalálják helyüket a mai változó gazdasági–társadalmi környezetben.

Csikai Elvira

„...a széttartást mindig megszenvedte a könyvtári szakma”

Látogatás az Illyés Gyula Megyei Könyvtárban, Szekszárdon

Bár tudtam, hogy csak optimista hozzáállásomnak köszönhetően gondoltam arra, hogy Szekszárdon valamilyen nagy változás vagy az új könyvtár megépítése ügyében bármiféle előrelépés történt az elmúlt három évben, mégis elszomorodtam, amikor Liebhauser János igazgatóval az újabb sikertelen próbálkozásról kezdtük a beszélgetést.

– Egy AGÓRA pályázat előkészítésével telt el az utóbbi idő. Az AGÓRA kifejezetten közművelődési pályázat, művelődési házak számára. Nagy sikernek számít, hogy a könyvtári szakma beopta ebbe a pályázati formába annak a lehetőségét, hogy könyvtárat is lehessen fejleszteni belőle. A pályázat lényege, hogy az egy településen belüli különböző közművelődési intézményeket egy jó nagy intézménybe rakják össze, ami – mintegy agórává válva – szolgálja a település lakóit. Mindez egy fenntartóval, 12 év garantált fenntartói struktúrával, egy SZMSZ-szel. Amikor a pályázatba belekezdünk, azt vállaltuk volna, hogy városi fenntartásúak leszünk, és a Babits Mihály Művelődési Ház és Megyei Könyvtár keretei között működünk tovább. Ebben a megye bizonyos mértékig támogatott is volna, és a tárgyalások el is kezdődtek. Hogy a helyzet bonyolultabbá váljon, a projekt részeként egy, a főiskolai könyvtárral történő „együttélés”-t terveztünk. A Pécsi Universitas részeként működő szekszárdi főiskolai kari könyvtárral, bár intézményesen különállva, de az olvasók felé az állomány közös struktúráját felmutatva működtünk volna. Az egész bonyolult volt, de belevágtunk. Építész irodákat is versenyeztettek. Már ott álltunk, hogy beadjuk a pályázatot. A megye is akarta, de a sok-sok tárgyalás után kiderült, hogy a város önerőt nem tud felmutatni. Viszont a 700 millió forinthez a megye sem volt képes 800 millió forintot hozzátenni. Itt megfeneklettek a tárgyalások, és bár olyanfajta szakmai gátakat és együttműködési görcsöket oldottunk meg, amelyek máshol komoly akadályokat jelentettek volna, be kellett látni, hogy ez így nem működik. Be kellett azt is látni, hogy ez a pályázat tényleg elsősorban művelődési ház felújítására, fejlesztésére alkalmas. És a folyamat során elértünk egy olyan ponthoz, amikor a rengeteg kompromisszum után a megyei fenntartó nemet mondott. Ekkor merültünk ki.

Amit feltétlenül megjegyeznék és lehet, hogy a fentiekből nem egyértelmű, az az, hogy itt mindenki akarja a könyvtár fejlesztését, de a ráfordítandó összeg ennek a városnak, megyének meghaladja az erejét. Ez azt is jelenti, hogy most nem látszik, milyen forrásból tudnánk könyvtárat építeni. Nálunk a bővítés egy új

könyvtár építésével felérő nagyságrendű összeget jelentene. A mostani épület bővítésére is megvannak a terveink, de hát 1,7 milliárd forintba kerülne – ami nem áll rendelkezésre. A mi életünknek most már állandóan visszatérő szereplője ez a probléma. Öt tervünk készült az elmúlt években a különböző helyszínekre és lehetőségekre az elkezdődött, de időközben megrekedt tárgyalások alapján. Az utóbbi három–négy évben azt is látjuk, hogy állami költségvetésből nem fogunk pénzt kapni. A regionális fejlesztési összegeket nálunk Pécs Kulturális Főváros kapja. Ahhoz kapcsolódva lehetne fejleszteni, de az pár száz milliót jelentene csak. Ami itt nem segít. Építészeket kértünk, hogy szakaszoltan csináljuk meg a bővítést, de nem akadt olyan, aki szakmailag felvállalta volna ezt a megoldást.

Mindent megtettünk, hogy ne tőlünk függjön a fejlesztés. Nem azon múlt az AGÓRA pályázat sem, hogy a könyvtáros szakma képtelen lett volna az összefogásra, hogy nem tudtuk megteremteni a szakmai kompromisszumokat, megküzdni a félelmekkel. A fenntartó is támogatta az ügyet, amíg bírta.

Időközben eszembe jutott Mészöly Miklóstól a három évvel ezelőtti interjúban idézett mondat: „Milyen évben jön el az a jövő?” Úgyhogy nem restellem a következő kérdést.

– *Úgy tűnik, hogy mindig kicsit közel kerül, aztán megint még jobban eltávolodik a megoldás. Hogy bírja ezt feldolgozni?*

– *Úgy érzem, hogy többek között az a hivatásom, hogy higgyek abban, hogy lesz új könyvtár Szekszárdon. Így élek, így dolgozom.*

– *Gondolom, hogy csak úgy lehet elvállalni az igazgatói posztot egy ilyen, évtizedek óta fennálló helyzetben, hogyha optimista.*

– *Amikor megpályáztam az igazgatói posztot, nem ilyen szempontból gondoltam bele. Régóta helyettesként dolgoztam, és valahogy egyértelmű volt a kollégák számára is, hogy én beadom a pályázatot. A könyvtár iránti elkötelezettség mellett a lokálpatriotizmusom az, ami meghatározza a munkámat. Ez feltétlenül szükséges hozzá.*

– *Viszont látok a körülményeken némi változást.*

– *Igen. Ebben az évben ötmillió forintot kaptunk. Kifestettünk és légkondicionáló berendezéseket vásároltunk, ami már elengedhetetlen volt a munkavégzéshez.*

– *Igazgatói kinevezése óta körülbelül két és fél év telt el. Szigorúnak tartja magát? Milyen igazgató?*

– *Nem, nem tartom magam szigorúnak. – mosolyodik el. – Híve vagyok annak, hogy egy probléma felvetődésénél meghallgassunk minden véleményt, amennyire lehetséges, és utána hozzam meg a döntést. Van, akinek nem ez a stílusa, de én így dolgozom. Olyan emberrel viszont nehezen tudok együtt dolgozni, aki azt várja, mondják meg neki, hogy mit csináljon, és utána robotszerűen végzi a feladatokat.*

A másik probléma, amivel találkoztam ebben a két évben, az a nők és a férfiak közötti különbségből ered. Mivel a könyvtárban dolgozó 37 kolléga közül csak hat férfi, a nők közötti problémákat tanulom kezelni. Az olyan nüansznyi dolgok, mint például, ki kivel megy ebédelni, nagyobb fontosságúak egy nő számára, mint

a férfiaknak. De természetesen nagyobb volumenű dolgokban is másként viselkednek. Másfajta konfliktusaik vannak, és sokszor másként is kezelik őket, mint én. Szerencsére vannak olyan kolléganők, akik segítenek nekem.

Őszintén megvallva, nem véletlenül tettem fel a kérdésemet úgy, ahogyan feltettem. Amikor a könyvtáron végimentünk, mondatai egyértelműen szóltak a kollégákhoz, karakánságot, komoly határozottságot sugallva. A rövid ismeretségünkre azonban nem akarnék véleményt alapozni. Ez volt az a megérzés, amiért rákérdeztem a szigorra. Lehet, hogy most elhagyott a jó emberismeretem? – ezen gondolkoztam kicsit, amire nem volt sok idő, mert folytatni kellett a beszélgetést.

– *Hogyan illeszkedett be a megyei igazgatótársak közé?*

– Mivel helyettesként már régóta ismerem őket, nem volt teljesen új a társaság. Többnyire barátságosan fogadtak. Egyfajta generációváltás is történt az utóbbi időben...

– *Visszatérve a könyvtárak közösségére: milyen a kollektíva, hogyan jellemeznéd őket?*

– Szeretném, ha több időnk lenne kirándulni, szabadabban együtt lenni. Most a vándorgyűlésen is csak egy napot tudtunk tölteni. A személyes kapcsolatok ilyenkor is nagyon fontosak, hiszen a kollégáim és a környező településekről néhány kolléga összefogott és tizenketten mentünk együtt kocsival Szombathelyre.

– *Hogy alakul az informatika fejlesztése?*

– Az informatika azért eléggé furcsa dolog, mert az informatikában az erkölcsi avulás és a tényleges használhatósági avulás öt éven belül megtörténik. Egy öt éves számítógép erős korlátozásokkal használható jól. Az alaprendszerünk régóta változatlan. Corvina felhasználók vagyunk – az elsők között lettünk azok. Amikor a könyvtárban kezdtem dolgozni, akkor még nem volt internet, sőt... Pontosan az elmúlt húsz év során alakult ki ez a globalizált világ. Én végigkísértem a változás lépéseit itt a könyvtárban. Mi is keresztülmentünk azon, amin a többiek. Az ISIS-es, a Textaros, majd a Textlibes időszakon. Akkoriban a közkönyvtárak grémiuma azt gondolta, hogy mindenki a Textlibes fejlesztésbe fog. De közben azt láttuk, hogy a Textlib akkori fejlesztési szintje mellett elmegy a világ. Akkor jelent meg az internethez történő kapcsolódás lehetősége. Úgy döntöttünk, hogy ha van lehetőségünk – és volt –, akkor azokat a lehetőségeket használjuk ki, amelyeket szekszárdi létünk adott a sváb kapcsolatokon keresztül. Jó együttműködés alakult ki a Hermann–Niermann Alapítvánnyal, egy németországi kultúrafejlesztési közalapítvánnyal. Az ő segítségükkel tettük meg az első lépéseket. Ekkor építettük ki a hálózatunkat, és vettünk új gépeket. A német nemzetiségi ellátásnak egyfajta módszertani központjaként is működünk, nagy német állománnyal. A kollégák jelentős része beszél németül. Tehát ez a vonal nagy segítség volt. A Corvina megvétele meghatározta az informatikai fejlesztést is a könyvtárunkban. Ennek a rendszernek a használata közben estünk át a „gyerekbetegségeken”. Az évek folyamán megszoktuk azt, hogy nagyon sokat kell fejlődni. Egyet nehezen emészték meg és igazán luxusnak tartok, hogy nincs egységes irányvonal a könyvtárinformatikai fejlesztésben. A széttartást

mindig megszenvedte a magyar könyvtári szakma; szép az informatikai változatoság, csak nem biztos, hogy hasznos. Jobb lett volna, ha nem ennyiféle rendszer terjed el az országban. Úgy nem okozna ekkora gondot az egységes könyvtári rendszer kiépítése, informatikailag nem lenne ilyen nehéz. Most a legfontosabb az, hogy a megyei könyvtárak különböző programjait úgy hozzuk egy nevezőre, hogy az olvasó is egyet lásson belőle. Nincs illúzióm, hogy bárki is áttérne másik rendszerre. Így viszont, hogy ha ez az alapállapot fennmarad, akkor az egymással való érdemi kommunikálást kell megoldani.

Fontos megjegyezni viszont, hogy alapvetően jó szakmai stratégiai terveket készített a szakma. Jó irányba haladunk, nem csúszunk félre. Nem is éreztem soha, hogy mesterségesen erőltetett volna a szakmai egység. Azt gondolom, hogy egy orientáció mellett haladunk és egy nyelvet beszélünk. És el kell jutnunk arra a pontra, hogy ha tényleg van minden településen gép, internet, akkor ebből azt a közös tudást kell felmutatni, hogy ha bárhol bemegy az ember egy könyvtárba, akkor megtalálja, hogy a megyében – és még jobb, ha az egész országban – hol találja az általa keresett dokumentumot.

A könyvtáros szakma olyan, mint egy nagy tankhajó. Nagyon finoman szabad csak kormányozni. Mert például, ha meg kell állítani egy tankhajót, akkor a tehetetlensége folytán akár tíz kilométeren keresztül lassul, amíg végül megáll. Tehát ha egy folyamatot elindítunk, annak hatása nem holnap érvényesül, hanem évek múlva. Nagyon fontosak ezért a stratégiai tervek. Amikor mi a Corvina rendszer mellett döntöttünk, ráléptünk egy olyan sínre, ami, úgy látom, jó felé visz. És amikor megkeresnek az újabb fejlesztésekkel, akkor elgondolkozom, hogy az valóban jó felé visz-e. Ilyen érdekes lehetőség most a RFID rádiófrekvenciás azonosító rendszer, ami a hagyományos vonalkódos azonosítást váltaná ki egy olyan fajta rádiófrekvenciás dokumentumazonosítással, ami lehetővé tenné, hogy anélkül készítsünk leltárt egy helyiségben, hogy kinyitnánk a dokumentumot. Egy azonosító szerkezet végzi a beazonosítást. Nyilván senki nem fogja most azonnal kicserélni a meglévő vonalkódos rendszerét, de aki ezt nem próbálja ki, nem kezdi el ezt a fejlesztést, az nem tud előrelépni. Ez a rendszer alapjaiban változtatná meg a könyvtáros munkáját. Olyan fejlődési lehetőségek nyílnak meg általa, mint például a 24 órás nyitva tartás. A munkaerőt pedig másra is lehet használni, mint jelenleg, a dokumentumok vonalkódjainak leolvasására. Nem gondolom, hogy ez nagyon hamar megvalósul, de megvan rá az esély.

Ha most jól döntünk, és megfelelő irányban fejlesztünk, akkor eljutunk arra a pontra, hogy a könyvtárosnak tényleg az lesz a dolga, ami a hivatása. Mégpedig az, hogy segítsen az információ tömegében eligazodni. Amit én megéltem a könyvtári stratégiák változásaiból, abból azt láttam, hogy jó irányba mentünk mindig. Szerencsére egyszerre léptünk a világ változásaival vagy elébe is mentünk, nem csak követtük!

– *Mi a véleménye a TIOP és TÁMOP pályázatokról?*

– Ha a TÁMOP és TIOP hatására megindul egyfajta közös gondolkodás, akkor még időben eljutunk arra a pontra, hogy ezt egy közös koncepció mellett csináljuk meg. Ha nem így alakul, akkor nem biztos, hogy ezt a pénzt úgy használjuk fel, ahogy kellene. Előbb-utóbb a nagy egységes magyar lelőhely adatbázis létrejön. És bizonyosan szerepe lesz benne a megyei könyvtáraknak. Ezek a pályázatok

olyan lehetőségek, amelyeket bűn lenne nem kihasználni. Viszont úgy látom, hogy nem biztos, hogy olyan szinten vagyunk felkészülve, ahogyan az jó lenne. Az egységesség nincs meg. Ezzel együtt bizonyára a könyvtárak értelmes, jó pályázatokat fognak beadni, de összefogással jobb lenne. Ilyen a MOKKA története is. Nagyon szeretném, hogy ha a könyvtári stratégiában szereplő cél, az országos leltérségi adatbázis megvalósulna, amelyhez a MOKKA adhatja meg az alapot. Azt nem hiszem, hogy a MOKKA minden kölcsönzési helyet képes lenne összefogni, ez iszonyatos munka és felesleges is. Erre a megyei struktúra teljesen megfelelő, hiszen ez lenne a TÁMOP-os és TIOP-os fejlesztés végcélja.

– *XXI. századi fejlesztésekről beszél. A technika legújabb vívmányairól, miközben a már emlegetett elavult körülmények között élnek a mindennapjaikat.*

– Igen, nos ez a kettősség jellemzi az elődeim és a magam munkáját is. Próbáljuk folyamatos tűzoltással, arrébb pakolásokkal, mindenfajta kulimunkákkal szinten tartani az épületet, hogy az emberek bejöhessenek ide és ne szörnyülködjenek a jelen állapotokon. Ugyanakkor minden olyan fejlesztést meg kell lépnünk ebben a nyomorúságos épületben is, ami egy szerencsés körülmények között lévő könyvtárnál természetes. Nem követelhetem meg egy polgármestertől sem a megyében, hogy újítsa fel a könyvtárát, ha a sajátomat valahogy nem próbálom a jelen viszonyokhoz képest fejleszteni. Ilyen volt a mostani festés is. Ezek furcsa kettősségek: egyszerre távlatosak és földhöz ragadtak. Ha nem foglalkoznánk fejlesztésekkel, meg sem érdemelnénk az új könyvtárát.

Az igazán jó könyvtár mindig is jó épületben volt. Igaz, hogy távhasználat van, igaz, hogy rengeteg sok mindent az interneten keresünk, de egy könyvtár épületének állapota, milyensége igen fontos, ha igazán jól akar működni. Ha van egy város, ami épületekből áll, a szerkezete adja meg a jellegét, és ebben a könyvtár épülete is meghatározó. Ha a könyvtár jó helyen, jó épületben van, akkor többet tud adni. Az emberek oda be akarnak menni, ott akarnak találkozni, és közösségi szintérré válik. Nagyon fáj, hogy nem tudom ezt a dolgot sikerként megélni, és hogy most az AGÓRÁ-n keresztül sem tudtam megvalósítani.

– *Nem könnyű a dolga!*

– Azt gondolom, hogy a fenti probléma a munkámnak csak egy része. Emellett sok örömöm van. Szerencsésnek érzem magam, hogy kultúrához közeli emberek vettek és vesznek körül. Nagyon jó érzés, hogy könyvtárunk barátja volt a Szekszárdon született Baka István is, akinek művészetéről hamarosan országos szimpóziumon emlékezünk. Örömöm az is, hogy a könyvtárnak hasznosan jó civil kapcsolatai vannak – hiszen valójában nincs intézményesült partnere az egyesületeknek –, ezért nemcsak helyet adunk számukra, közös programokat szervezünk vagy partnerük vagyunk egy-egy pályázatban, hanem a város kulturális örökségét is együtt adjuk tovább. A Pad Irodalmi és Művészeti Egyesülettel például azon dolgozunk, hogy Mészöly Miklós egykori tanyájából mielőbb alkotóház válhasson.

(Az interjú az Országos Könyvtári Kuratórium megbízásából 2008. augusztus 27-én készült.)

Pegán Anita

Az egri iskolai könyvtárosok összefogása

Az egri Eszterházy Károly Főiskola Központi Könyvtára 2008. április 24-én hagyományteremtő szándékkal megrendezte első iskolai könyvtárosi konferenciáját, elsősorban az egri középiskolák és egri kistérségi általános iskolák könyvtáraiban dolgozó könyvtárosoknak, de voltak érdeklődők a szomszédos megyékből is.

A konferencia alapvető célja elsősorban a segítségnyújtás volt. Úgy gondoltuk – mi, az EKF könyvtárban dolgozók –, hogy ma a magyar könyvtárügyben legnehezebb helyzetben az iskolai könyvtárak és könyvtárosok vannak. Ők azok, akik leginkább kiszolgáltatott helyzetben látják el feladataikat, ugyanakkor ők teszik az első és talán legfontosabb könyvtári benyomást a jövőbeni könyvtárhasználókra, olvasókra, hiszen az iskolai könyvtárosok személyében találkozik először a hatéves gyermek a könyvtárral mint intézménnyel. Ezért tartottuk rendkívül fontosnak, hogy lehetőséget teremtsünk egy konferencia keretében a térség iskolai könyvtárosainak találkozásra, fórumra, ha úgy tetszik, továbbképzésre.

A konferenciát azzal a hagyományteremtő szándékkal is szerveztük meg, hogy a jövőben évente kétszer – tavasszal és ősszel – rendezzük majd meg: a tavaszi konferenciát tudományos ülésnek szánva, meghívott előadók segítségével, az őszi találkozót viszont inkább fórum jelleggel, inkább megadni az iskoláknak a bemutatkozási lehetőséget, ha kell szinte ötletfórumot rendezve a legégetőbb problémák megoldásához.

Ezen az első konferencián vitaindítóként az alábbi előadások hangzottak el:

- Az iskolai könyvtárak feladatai – *Tamásné Fekete Adrienn* igazgatóhelyettes – (EKF Központi Könyvtár);
- „Versenyképes könyvtár – versenyképes könyvtárossal”. Beszámoló az MKE konferenciasorozatának észak-magyarországi, miskolci rendezvényéről – *Nagy Andor* 4. évfolyamos könyvtár szakos hallgató (EKF);
- Az iskolai könyvtárak helyzete és a szakmai szolgáltatás szerepe Heves megyében – *Zentai Péterné* könyvtárvezető (Pedagógiai és Közművelődési Intézet – Eger);
- Kistérségi együttműködés és információáramlás a világhálón a Szirén könyvtári rendszer segítségével – *Mohai Lajos* programfejlesztő;
- A Központi Könyvtár honlapjának bemutatása – *Gál Tibor* igazgatóhelyettes – (EKF Központi Könyvtár);
- A EKF Könyvtárának bemutatása – *Tircsné Propper Valéria* igazgató – (EKF Központi Könyvtár).

Az Eszterházy Károly Főiskola könyvtára felsőoktatási tudományos szakkönyvtár, amely 1999-től nyilvános könyvtárként működik, de mint ilyen, iskolai könyv-

tár is, főiskolai szinten a könyvtárosképzés gyakorlati színtere is. Így a konferencia előadói valódi szakértőként tartották meg gondolatébresztő előadásukat.

A konferencia egyik alap gondolata mindenképpen az volt, hogy kiindulási pontja lesz annak az együttes gondolkodásnak, amely olyan gyakorlati együttműködéshez vezet, amelynek eredményeként, olyan értéket tudunk teremteni, amely segíti használóink minőségibb munkáját, hozzájárul iskoláink jobb imázsának megteremtéséhez, és végül, nem titkoltnan, saját munkánk és mi magunk elismeréséhez.

Célunk az volt még, ha ez az általunk a mindennapokban élő, személyes kapcsolatokon alapuló gyakorlat a jövőben egy tervezett és tervezhető, fejleszhető, célra orientált, intézményes együttműködéssé válhatna, amely nem enyészik el egy könyvtárosváltással vagy egyszeri találkozással.

Ma még a könyvtárostanári hivatás magányos mesterség. Többnyire az iskolában szakmáját egyedül képviseli, ő az iskolai könyvtár lelke, nélküle hiába a jól felszerelt könyvtár, a megfelelő információs technológiák sora, az ő kellő motiváltságának hiányában az csak „tár”-ként működik. Leleményességével nagyon sok hiányosságot áthidalhat. Személyiségének jelentős szerepe van közvetlen környezete könyvtárképének kialakításában. Az utóbbi egy-két évtizedben körvonalazódott ez az új típusú szakértelem: a pedagógus és könyvtáros szakterület metszetében, amely egyesíti magában a nevelői és könyvtárosi hivatás sajátosságait, s amely munka végzése közben pedagógiai tevékenység folyik a könyvtár eszközeivel.

A könyvtárostanári pálya nagyon összetett feladatok elé állítja a kollégákat. A pedagógiai és könyvtárszakmai feladatokon kívül informatikusi, vezetési, szervezési feladatokat is ellátnak. Gazdasági ügyeket intéznek, anyagi felelősséggel tartoznak, adminisztrációs, nyilvántartási kötelezettségük is van külön iratkezeléssel, és pályázatot is írnak. Szerepkörükbe a pedagógusi és könyvtárosi feladatokon kívül beletartozik a pszichológusi, szociológusi, informatikusi, menedzseri, rendezvényszervezői, sőt iskolatípustól, megbízatásaitól függően további más szerepekben is fel kell tűnniük. Az iskolákban természetesnek veszik, hogy a könyvtáros bármelyiknek meg tud felelni (persze igyekszik is legjobb tudása szerint, mindenütt maximálisan teljesíteni, még ha ez sokszor a pihenőidejéből is történik).

A könyvtárostanár legfontosabb feladata a könyvtár pedagógiai tevékenységének irányítása. A Nemzeti alaptanterv bevezetésével a könyvtárhasználat tanítása beépült a tantervekbe, mégis sok helyen elhanyagolják oktatását, és alacsony a könyvtárban tartott szakórák száma is. A könyvtárostanárok hivatásukból és szerepükből adódóan, igyekeznek bemutatni a tantestületnek az új technológiákat, az új eszközöket, azok használatát. Sok helyütt azonban valamiféle szellemi ellenállás vagy restségből fakadó közöny fogadja a könyvtárostanár igyekezetét. Pedig nagyon fontos a kollégák közreműködése, hiszen egyedül ez a feladat nem valósítható meg, nem érvényesülhet a könyvtárhasználat komplexitása és tantárgyközisége.

Iskolai könyvtáros körökben gyakran hallani panaszt amiatt, hogy mennyire alacsony a szakma presztízse. Vannak iskolák, ahol a könyvtárost nem tekintik egyenrangú tanárnak, pedagógusnak, holott munkája és végzettsége okán is természetesen az, sőt nekik sokkal többet kell bizonyítaniuk, mint más szakos kollégáknak, hogy elismerjék munkájukat. Ez ellen legtöbbször maga a könyvtárostanár

tehet: a könyvtár fontosságának, a könyvtáros munkájának elfogadottsága az iskolában a könyvtárostánár tevékenységétől függ, amihez azonban teljes állású könyvtárosra van szükség. A könyvtárostánárok leterheltsége sok esetben gátja lehet a fejlesztéseknek, az egyéni kezdeményezéseknek, az innovatív elgondolások megvalósításának.

Ahhoz, hogy a könyvtáros jól tudja végezni munkáját, nagyon sok feltételnek kell teljesülnie, főleg a mai ún. információs társadalomban. A megfelelő eszközök hiánya, sajnos, a könyvtáros leleményességével, szakmaszeretetével sem oldható meg mindig. A társadalmi kihívásokkal, elvárásokkal mindenki tisztában van, de a megfelelő feltételek hiányában hiába szeretné XXI. századi szinten teljesíteni hivatását, ehhez önmagában kevés. A könyvtárostánárok többsége legsikeresebb a diákokkal való kapcsolatában, nagyon sok esetben találunk a gyerekek a könyvtárosban beszélgetőtársra, olyan felnőttre, aki meghallgatja problémáikat, és segít ezek megoldásában.

Ma minden a felhasználó körül forog. A potenciális olvasók információ- és tevékenységháztartása, olvasási szokásaik (ha olvasnak egyáltalán) megváltoztak. A könyvek és a könyvtár sokak életében nem meghatározó tényező. A most felnövekvő generáció az interneten keresi az információkat, a válaszokat kérdéseire. S a világ dokumentumtermelésének döntő része is a neten jelenik meg. A könyvtárosok, a pedagógusok munkáikat, újításait egyre nagyobb mértékben elektronikus formában produkálják. Ilyen formában keletkeznek ma már az iskola intézményi, kutatási, adminisztrációs dokumentumai, ezek összegyűjtése, számontartása, rendezése, szolgáltatása a könyvtár feladata.

Konferenciánk legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy javaslatot tettünk egy olyan közös elektronikus felület létrehozására, ahol lehetőség van az iskola használói profiljainak kiépítésére, hisz olvasóink informálódási és használói igényei és szokásai lényegében azonosak. A sajátosságok, amelyeknek figyelembevételére természetesen lehetőség van, csak színesítik, gazdagítják ezt a palettát. Amire önmagában egy könyvtáros, egy könyvtár képtelen, mert pénz- és időhiányban szenved, azt együttesen, részfeladatok megosztott vállalásával meg tudjuk tenni.

Milyen előnyökkel járna egy közös weblap működtetése?

- Sok iskolai könyvtár, amely ma még nem rendelkezik saját honlappal, a leendő weblap megvalósulásával felületet kap saját tartalmi megjelenítésére.
- A közös munka eredményeként sokkal szélesebb spektrumú tartalmat tudna szolgáltatni olvasóinak, mintha egy intézmény egyedül készítené; a megjelenő iskolafokok (általános–közép–felsőfokú oktatás) egy helyen megjelenő tartalmi szinkronban lennének a valósággal, ahogy az életben is van, az iskolafokok egymásra épülését tükrözné a tartalom is, amely egyrészt a másik iskolafok követelményeinek jobb megismerését tenné lehetővé, másrészt motiváló hatással bírna.
- Az azonos iskolai fokozatú, azonos tevékenységi körben dolgozó iskolák az együttes munka eredményeként minőségibb tartalmat tudnának produkálni, elég ha arra gondolunk, mennyi pedagógiai újítás folyik az iskolában, és ha ezek megjelenhetnének, megtermékenyítően hatnának egymásra.
- Az iskolák polgárai egy olyan komplex dolgozószobához jutnának a nap 24 órájában, ahol a tanulásukhoz, az oktatáshoz, a kutatáshoz, informálódásukhoz, szabadidejük eltöltéséhez találunk dokumentumokat és információkat.

- A honlap alkalmas lenne az ifjú generációnak nemcsak a tanulását segíteni, hanem szabadidős tevékenységeit is az értékes kultúra felé irányítani.
- A honlap aktív felületei alkalmasak nemcsak a gyors tájékoztatásra, azaz a használó és szolgáltató, valamint a szolgáltatók közötti kommunikációra, de lehetővé tennék a használók egymás közötti párbeszédét is.
- A honlap nemcsak egy iskola, illetve iskolai könyvtár információit tartalmazná, hanem az összes egri iskoláét, így egy informatívabb felületet kapna a felhasználó.
- A weblap erősítené az egri iskolák pozícióját az oktatásban, az iskolaválasztásban.
- A közös weblap működtetése kifejezné és jelentős mértékben erősítené azt az imázst, amelyet az egri iskolák képviselnek, és a város – mint iskolaváros – mutatni szeretne: hozzájárulna a lokálpatrióta érzések mélyüléséhez.
- Az iskolai könyvtárosok így olyan munkát tudnának letenni az asztalra, amely mind a szakmának, mind a városnak, mind a fenntartóknak bemutatná, hogy mire képesek.
- A fenntartók vonatkozásában erősítené a könyvtár, az iskolai könyvtár és az iskolai könyvtárosok pozícióit, végre megmutathatnánk, mit is csinál, mire képes, és nélkülözhetetlenségét bizonyítaná.
- Az iskolai könyvtárosok, az egri könyvtárosok közötti eddigi személyes kapcsolatokon nyugvó segítő szakmai együttműködést fölváltaná egy szorosabb, „hivatalos” együttműködés, amelyből elsősorban a felhasználók profitálnának (például könyvtárközi kérések, tehetség gondozás, fölkészülés versenyekre, könyvtárhasználati órák, könyvtárosok gyakorlati képzése stb.).
- A formális kapcsolat lehetőséget teremtene arra, hogy eredményesen vegyünk részt pályázatokon.

A konferencia résztvevői kitöltötték egy igen egyszerű kérdőívet, amely valójában a szorosabb együttműködéssel kapcsolatos néhány adatra kérdezett rá. Ezzel megtettük az egri iskolai könyvtárak közötti intézményes együttműködés első lépéseit.

Végezetül pedig a beszámoló végén felidézem a konferencia záró gondolatso-
rát: *„Allandó versenyünk közepette álljon itt egyfajta jövőkép a 21. század könyvtá-
rairól: A legfontosabb hely lesz gyerekeknek, szülőknek, tanulóknak, szakem-
bereknek, vezetőknak és minden információt keresőnek, aki tudást akar megsze-
rezni. A könyvtáraknak ezért erős vállalkozói szervezetet kell létrehozniuk,
amelynek elismert tekintélye van a minőségi információ szétsugárzása felett.”*
(Sommers, Patrick C.: A könyvtár szerepe a behálózott társadalomban – versengés
vagy visszahúzóds? = TMT, 53. évf. [2006] 3. sz.)

(Beszámolóim megírásához Tamásné Fekete Adrienn könyvtáros előadását és gondolatait használtam fel.)

Tircsné Propper Valéria

Biblia-kiállítás Pilisen, Galambos Lajos gyűjteményéből

A bibliofíliának sokféle területe ismert: van könyvbarát, aki egy meghatározott téma irodalmát gyűjti; más inkább a könyvek formai sajátosságaira helyezi kollekcijában a fő hangsúlyt, sokan próbálják megszerezni híres írók műveinek első vagy valamilyen szempontból fontos edícióját – és századok óta akadnak, akik a Könyvek Könyve, a Biblia kiadásait keresik. Természetesen valamilyen további szempont szerint leszűkítve a gyűjtőkör határait: némelyek adott korszakban megjelenteket próbálnak megszerezni, mások az illusztráltakból vagy meghatározott fordításokból alakítják ki kollekcijukat. Közéjük tartozik a Hódmezővásárhelyen élő *Galambos Lajos*, aki napjaink Magyarországon alighanem a legnagyobb magántulajdonban lévő együttesét birtokolja az 1948-ig kiadott magyar nyelvű Szentírásoknak. 1948 a hazai Biblia-kiadások történetében azért korszakzáró esztendő, mert akkor tette lehetetlenné a diktatórikus államhatalom a protestáns érdekeltségű *Brit és Külföldi Bibliatársulat* működését, és teljesen új viszonyok között jelentek meg a következő évtizedekben a Bibliák.

Galambos Lajos mintegy ezer, magyar nyelvű, illetve Magyarországon valamilyen más nyelven kiadott teljes vagy részleges kiadást mondhat magáénak. A bibliofília persze nem pusztán öncélú időtöltés, legalábbis a valódi gyűjtők esetében. Szorosan kapcsolódik a tudományos kutatáshoz: sok kiemelkedő jelentőségű könyvgyűjtő jelentős bibliográfiákkal vagy éppen tanulmányokkal gazdagította a szaktudományokat. Galambos Lajos is ezek közé a tudós könyvbarátok közé tartozik. A Debreceni Református Hittudományi Egyetemen végzett, szaképzett teológus és egyháztörténész, akinek legfőbb célja az, hogy összeállítsa a magyar bibliakiadások bibliográfiáját. Bármennyire is furcsa, eddig ugyanis még nem készült el a különféle felekezetek számára kiadott magyar nyelvű és magyarországi kiadású edíciók megbízható és tudományos igényű könyvészete; egyedül a *Károli Gáspár*-féle fordítás kiadásairól lehet viszonylag könnyen tájékozódni. Galambos Lajos készülő és külön részekben megjelenő vállalkozásában a Károli-fordítás mellett bemutatja majd a katolikus, az evangélikus, a héber–magyar, a különböző protestáns jellegű magyarításokat és a hazai nem magyar nyelvű kiadásokat. Gyűjteménye tehát e fontos vállalkozás forrásbázisa, ugyanakkor persze a gyűjtői habitus nagyszerű kifejeződése is. Minden bibliofil alapvető célja a teljes kollekció kialakítása; Galambos Lajos gyűjteményében jelenleg például a Károli-fordításoknak mintegy 90 százaléka megtalálható, de a katolikus edícióknak is közel 90 százalékát birtokolja.

A téka legkorábbi darabja egy erősen sérült *Vizsolyi Biblia*; nem sikerült azonban eddig példányt szereznie – egyébként nem is igazán reménykedik ebben – a XVI. századi magyar nyelvű nyomtatott részekiadásokból. Ezek a kötetek, mint például *Komjáti Benedek*, *Pesti Gábor*, *Sylvester János*, *Heltai Gáspár* fordításai csak né-

hány példányban maradtak fenn, és közgyűjtemények féltett kincsei. Teljesebb a XVII. századi kiadások sora; a gyűjtő nem kis büszkesége, hogy az úgynevezett *Hanaui* és az *Oppenheimeri Biblia*, vagyis Károli fordításának 1608-ban Hanauban, illetve 1612-ben Oppenheimben megjelent és *Szenci Molnár Albert* által sajtó alá rendezett második és harmadik kiadása (RMNY 971 és 1037) egy-egy példányával is rendelkezik, sőt az *Oppenheimeri Biblia* néhány évvel ezelőtt napvilágot látott facsimile kiadása az ő példányáról készült. E századból gyűjteményében őrzik többek között a híres *Váradai Bibliát* (Lásd következő cikkünket! – *A szerk.*) és a *Komáromi Csipkés György* által közreadott hányatott sorsú Szentírást is.

Mint köztudott, a 2008-as esztendő a kereszt(y)én(y) egyházak a *Biblia Évének* nyilvánították. Sok helyütt nyílt kisebb-nagyobb kiállítás a Szentírás különféle kiadásából. Ez adta az ötletet, hogy Pilis városában, a Kármán József Városi Könyvtár kezdeményezésére a négy helyi egyház – evangélikus, református, katolikus, baptista – és az önkormányzat, valamint *Szabó Márton* polgármester határozott támogatásával a ceglédi *Városi Könyvtártól* kölcsönkapott tíz tárlóban október 3-án és 12-én között a Városháza dísztermében Galambos Lajos kollekcijából mintegy 60 ritkaságot bemutassunk az érdeklődőknek. A kiállítás mottója – „Az magyar népnek...” – Sylvester János 1541-es sárvári Új Testamentum fordítása híres ajánlásának, az első magyar időmértékes versnek címe, hiszen talán Ő volt az, aki a legveretesebb szavakkal ajánlotta a mindenkor magyar olvasók figyelmébe az Újszövetség nyelvünkön történő megszólalását. (A Sylvester-féle fordítást eredetiben sajnos nem tudjuk kiállítani, de a kivételes jelentőségű könyv pompás fametszeteinek egy részéből kinagyított képeket készítettünk és helyeztünk a tárlók fölé. Köszönet illeti elkészítésükért *Varjú Zoltán* pilisi fényképész.)

A négy egyház a kiállítás időtartama alatt a Biblia jobb megismerését szolgáló lelkeségi programokat állított össze, a Kármán József Városi Könyvtár helyiségében pedig a bibliotéka Szentírással foglalkozó műveiből készítettünk kiállítást, amelyhez a lakosság tulajdonában lévő régi és családi ereklyének számító Bibliák bemutatása kapcsolódott.

Az október 3-án indult rendezvénysorozat a katolikus templomban szentmise bemutatásával kezdődött, amelyet *Beer Miklós* váci megyéspüspök celebrált.

Pogány György

Az Örök Ige

Váradai Biblia Vereben

2007. október 31-én rendkívüli esemény színhelye volt nyolcszáz lakosú településünk, Vereb. Ekkor került sor – a Biblia éve jegyében – a restaurált Váradai Biblia ünnepélyes átadására a református templomban.

Mitől vált rendkívülivé?

Községünk Helytörténeti Gyűjteményét 2006. augusztus 11-én nyitottuk meg. Másnap B. Kiss Gyula bácsi és Zsuzsi néni családi házuk padlásáról behozták a

gyűjteményünkbe, ajándékba, egy kötés nélküli, a rossz tárolástól erősen szennyezett, rovarrágta, számfűles és vízfoltos, valamint hiányos állapotban lévő Bibliát. Félve adták át, mert attól tartottak, hogy visszautasítom őket, egy ilyen rossz állapotú könyvet nem fogadok el.

Kíváncsian kerestük a kiadás jelzését, mert meg akartunk bizonyosodni Gyula bácsi állításáról, miszerint 1660-ban nyomtatták. Többünk számára hihetetlennek tűnt, hogy egy ilyen régi nyomtatvány lapulhat még felfedezetlenül egy falusi ház padlásán.

A Biblia Újtestamentumának kezdőlapján megtaláltuk az évszámot és a nyomtatás helyét. Döbbenetes felismerés volt a mellettem álló Török Miklós, váradi származású író, újságíró számára és számomra is, hogy egy eredeti Váradi Bibliát láthatunk és lapozgathatunk.

Könyvtörténeti, egyháztörténeti és művelődéstörténeti jelentőségével tisztában voltunk. Tudtuk, még hiányos állapota ellenére is meg kell menteni, mert kevés példány van országunkban ebből a Bibliából.

Az ajándékozási szerződésben a Biblia az önkormányzat nyilvános könyvtárának tulajdonába került. Az ajándékozó kérése volt, hogy biztosítsuk megtekinthetőségét, ezért azonnal érdeklődtünk restaurálásának lehetőségeiről.

Szerencsére ebben az időszakban jelent meg restaurálásra pályázat. Vereb képviselő-testülete határozatot hozott, hogy a Nemzeti Kulturális Alap Könyvtári Kollégium pályázata révén próbálja előteremteni rá a fedezetet, a szükséges önrész vállalásával. Önkormányzatunk ÖNHIKI-s, azaz önhibáján kívül hátrányos helyzetű. A jó ügy érdekében, anyagi helyzetünk ellenére, a képviselőtestület maximálisan partner volt. A sikeres pályázat lehetővé tette, hogy a restaurálás elkezdődhessen.

A restaurált Biblia az ajándékozó kérésének megfelelően 2007. október 31-étől előzetes bejelentkezés alapján megtekinthető.

Nemcsak egy érték megmentéséről, hanem egy család önzetlenségéről is szólnom kell. Kevés olyan család van az országban, mint Kiss Gyula bácsiéké, akik egy közösség számára felajánlják „kincsüket”. Akiknek az az elsődleges szempontjuk, hogy másokkal azt megosszák, és örömet szerezzenek. Köszönetemet fejezem ki, amiért érdemesnek tartottak bennünket arra, hogy nekünk ajándékozzák, Vereb kulturális értékeinek, látványainak számát növelve.

Az ünnepekről és a Bibliáról bővebb információ községünk honlapján található: www.vereb.hu

Kerekes Erzsébet

A restaurálás munkamenete

A kötés nélküli könyvtest nagyon rossz állapotban került a kezembe. A lapok felülete itatóspapír jellegű volt, érintésre porzott, nemcsak a portól, hanem a kötőanyag hiánya miatt is.

A kötetet először szitán keresztül, gyenge szívású kézi porszívóval portalanítottam, majd a fűzőcérna elvágása után szétszedtem. A szükséges helyeken radír-szivacs és szike segítségével száraz tisztítást végeztem, a szennyeződést porccettel távolítottam el.

A meggyengült lapokat, a jobb kezelhetőség elérése érdekében, 1 százalékos, etilalkoholban oldott Regnállal átkentem, egész felületen.

A megtisztított és megerősített lapokat kis egységenként sziták között csapvízben megfürdetttem, majd egyesével szívópapírokon, szabad levegőn megszáradítottam. Ettől a legtöbb sárgás-barnás vízfolt kitisztult, és a papír kifehéredett.

Cellulózrostokból készült papírpépet használtam a javításhoz, ehhez a lapokat egyesével készítettem elő. Kétféle sűrűségű szitát tettem egymásra, a lapokat ráfektettem, majd spricceléssel megnedvesítettem. Amikor eléggé kisimultak, kiskanál segítségével ráöntöttem a papírpépet a javítandó helyekre (hiányok, szakadások, élhajtások), a csatlakozás miatt kicsit az ép részekre is. Vigyáztam, hogy a szöveg olvasható maradjon. A kijavított lapokat szabad levegőn hagytam megszáradni. A korábbi rossz körülmények miatt kiázott enyvezőanyag hiányától a lapok még mindig nagyon lágyak, rossz tartásúak voltak, ezért utánenyvezésre volt szükség. Erre etilalkoholban oldott Klucel-G-t használtam, ecsettel felhordva, az egész felületre. Ezután préselés következett.

A lapok sorbarendezése után összeállítottam az íveket. Előzéknek világos mogyorószínű, merített papírhoz hasonló felületű Ingres papírt használtam. Az előzékezés fajtájának a XVII. századnak megfelelő hozzávarrtat használtam.

Az előkészített íveket öt darab kenderbordára fűztem föl, konzerváló fűzéssel. Ennél az eljárásnál az ívélek és a bordazsineg közé egy vékonyabb bőrt kell helyezni, és az íveket azon keresztül felfűzni. Az elkészült gerincre nem kerül ragasztóanyag, mint rendszeren, ezért az íveket se a gerinckasírozás, se a kötés nem húzza meg, a kötet jó tartású lesz és mégis jól fog nyílni. Minderre nemcsak a papír gyengesége, hanem a széljegyzetek miatt is szükség volt.

Oromszegő nyomát nem találtam, tartó szerepe miatt és a korra jellemzően mégis hímeztem két színnel (rózsaszín és nyers), kender fonalból, nyersvászon alapra, ún. váltva-fűzést.

A könyv tábláinak három réteget kasíroztam össze: egy szürkelemezt és két oldalról egy-egy triplex kartont, búzakeményítő és Planatol BB műanyagragasztó keverékével. A táblákat méretre vágtam, és a bordazsinegek segítségével rögzítettem a könyvtetthez.

A kötésborítóhoz növényi cserzésű kecskebőrt készítettem elő. A növényi cserzésű bőr használata az idők folyamán megakadályozza a környezeti ártalmak negatív hatásának kialakulását a kötésben. Színezéknek Selladerm festéket használtam. A megfestett bőrt a megfelelő helyeken elvékonyítottam, és búzakeményítővel ragasztottam föl a táblákra és a gerincre.

Az előzékeket búzakeményítővel kiragasztottam a táblákra, a bőrt konzerváló pasztával átkentem. A kötet védelmére könyvkötőlemezből dobozt készítettem, kívülről fekete vászon, belül márványmintás papírborítással.

A restaurálással elértem a kívánt célt: a könyv óvatosan lapozható, kinyitható és a széléig olvasható lett.

Farkas Csilla

PR az információs szolgáltatásokban

Az idén nyolcadik alkalommal rendezte meg konferenciáját* a 2001-ben alakult Magyar Információbrókerek Egyesülete (MIBE), amelyen igen jelentős számban képviseltették magukat a hazai könyvtárak munkatársai.¹ A program szakmai támogatója a Magyar Public Relations Szövetség (MPRSZ) volt. Az előadók részben elméleti, részben pedig gyakorlati szempontból vizsgálták meg a PR-módszerek alkalmazásának lehetőségeit, létjogosultságát, elsősorban a térítéses információs szolgáltatások területén. Egyöntetűen a bizalomkeltés és fenntartás eszközeként értelmezték; a megrendelő és a szolgáltató, illetve a fenntartó közötti bizalmi kapcsolat nélkül elképzelhetetlen bármilyen együttműködés és közös munka.

A nyitóelőadásban *Kiszl Péter*, az ELTE BTK Informatikai és Könyvtártudományi Intézetének egyetemi adjunktusa, a MIBE alelnöke a PR és az információs szolgáltatás kapcsolódási pontjait világította meg.² Bár elsősorban nem az elméleti ismeretek rendszerezésére vállalkozott, mégis fontosnak tartotta a PR-nak mint kommunikációs eszköznek a pontos definiálását, a szervezetten belüli, illetve az azon kívüli kapcsolatszervezés és a marketing egymáshoz való viszonyának meghatározását. Nádor Éva *Az üzleti tanácsadás marketingje*³ című könyvében elemzett felmérés eredményeire hivatkozva a hallgatóság megismerhette a tanácsadó-választás főbb szempontjait: az ajánlat szakmai tartalma mellett a személyes benyomás, a bizalom, a tanácsadó személye, a cég referenciái, a vállalási ár, a határidő és a cég imázsa játszik szerepet. Az előadó külön kitért a bizalmi viszony fontosságára: a személyre szabott információs szolgáltatás eleve feltételez bizonyos diszkréciót. Ezekben az esetekben az agresszív reklámmódszerek alkalmazása a meglévő és a potenciális ügyfelekben is bizalmatlanságot kelthet. Előfordulhat azonban, hogy a célcsoport nem ismeri a független információs tanácsadó kompetenciáit, ezért hatékony lehet a szakmai tevékenység rövid bemutatása. Alapvető elvárás a megrendelő alapos megismerése, az ügyfelek által preferált fórumokon való részvétel, a professzionális megjelenés. Sokat segíthet a közös érdeklődési kör, ismerősök, kollégák keresése. A kapcsolattartás nem korlátozódhat a projekt időtartamára, lényeges a konkrét megbízás utáni folyamatos, de tapintatos jelenlét.

A megrendelők, az ügyfelek felé irányuló PR mellett Kiszl Péter beszélt az információforrások kiaknázására irányuló hatékony módszerekről, eszközökről is: a felkészülés, a szakterminológia ismerete, a pontosan kidolgozott forgatókönyv az elutasítás lehetőségét csökkenti. Sarkalatos pont a kompenzáció, a viszonzás kérdésköre.

A versenytársak számontartása és tisztelete, tevékenységük elemzése, a velük való együttműködés képessége, részvétel szakmai szervezetekben, egymás kapcsolati hálóinak használata végső soron az ügyfélkapcsolatok fejlesztésének újabb

* A konferenciát 2008. június 3-án rendezték meg a Trófea Grill Étteremben.

eszközeiként is felfoghatók. „*Előre nem tudjuk, ki mikor válik megrendelővé, partnerre vagy konkurencsá*” – emlékeztetett Kiszl Péter.

A nonprofit PR kapcsán a könyvtári információszolgáltatással összefüggő problémákat fogalmazta meg az előadó. Van-e létjogosultsága a hagyományos könyvtári szolgáltatások mellett a térítéses információszolgáltatásnak? Mekkora igény mutatkozik iránta? Sikerül-e fontosságát bizonyítani a fenntartónak? A csökkenő költségvetési források mellett bevonhatóak-e külső támogatók, és ha igen, hogyan lehet őket megnyerni? A PR mellett alkalmazhatóak-e a reklámeszközök a könyvtárakban? Az új szerepvállalás milyen szemléletváltást feltételez a könyvtárosok részéről?

Egy közkönyvtár gyakorlatának tapasztalatait felhasználva *Czupi Gyula*, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatója reflektált⁴ a felvetett kérdésekre. Sajátos módon csoportosította az intézmény által nyújtott szolgáltatásokat: az első kategóriába azokat sorolta, amelyekért természetes módon fizet a használó (ilyen például a beiratkozási díj, a késedelmi díj, a fénymásolás, nyomtatás, a leselejtezett dokumentum, a könyv bérlése); a másodikba, amelyekre kevésbé szívesen költenek (például a kávézó szolgáltatásai, a könyvtárközi kölcsönzés, a színes másolat, a hosszabb nyitvatartási idő). Végül a tájékoztatás külön csoportba került; véleménye szerint ez az, amiért az olvasók biztosan nem fizetnének, talán azért, mert a könyvtár alapfeladatának tekintik. A felhasználóban nem mindig tudatosul, hogy az információ feldolgozása során keletkezett értéktöbblet a szolgáltatások minőségét (árát) is növeli. A folyamat szereplői közül látszólag egyiknek sem érdeke a változtatás: a könyvtáros nem akar eladni (idegen tőle az alku, az árajánlat), az olvasó nem akar vásárolni, a fenntartó pedig nem teszi érdekeltté az intézményt a bevételek növelésében. Számára ismeretlen a hosszabb távú befektetés és megtérülés fogalma, az állagmegóvás, a korszerűsítés; kizárólag a költségvetés csökkentésének lehetőségét látja benne. Napjainkban azonban az információs vagy tudásalapú társadalomként is emlegetett közeg jelentős mértékben megváltoztatta a könyvtárakkal, illetve a könyvtári szolgáltatásokkal szemben megfogalmazott igényeket: „... a dokumentum-közponitú szemléletet fel kell váltania az információt előtérbe helyező, multifunkciós könyvtárképpnek. A magyarországi (nemzeti, szak- és köz-) könyvtárakat – ahol ez még nem történt meg – mielőbb be kell kapcsolni az üzleti szféra igényeinek kielégítését szolgáló vérkeringésbe, ugyanis ma a világon egyetlen fejlett állam sem nélkülözheti a vállalkozói kört is kiszolgáló, korszerűen működő, nemzeti adottságokra specializálódó, ugyanakkor a kompatibilitást és hozzáférhetőséget is szem előtt tartó modern könyvtári hálózatokat.”⁵

Füleki Dániel, a Budapesti Corvinus Egyetem adjunktusa előadásában⁶ arra próbált meg választ adni, miért nem éri meg egy vállalkozásnak, hogy maga kutasson fel információkat, és miért kifizető, ha ezzel a munkával egy információbrókert bíz meg. Miért fontos a figyelem? Milyen cselekvési korlátokat teremt a figyelem mint szűkös erőforrás? Mi köze mindennek az információbrókérséghez? Meghatározta a figyelemgazdaság fogalmát, elemezte a figyelem, és a vele analóg mértékegységnek tekinthető idő és pénz tényezőjének összefüggéseit. A fájlcsereleőkből és a fájlkezelőleőkből ismert fogalmak, a rekesz (slot) és a nyél (handle) új értelmezést kaptak előadásában: minimális küszöbértékeket vagy szűk keresztmetszeteket jelölnek, utalnak arra, hogy az egyidejűleg végezhető tevékenység száma alulról és felülről is behatárolt, jelölik az eredmények számának korlátosságát. A rekesz az

egyén által összességében kezelhető feladatok mennyiségét mutatja, a nyél pedig a jelenben elvégezhető feladatok maximális számát jelenti. Végül az információbróker és a potenciális ügyfél találkozásának körülményeit elemezve egy figyelempiaci paradoxonra mutatott rá, és ismertette a feloldásra alkalmas módszereket is.

Ferling József ügyvezető, kommunikációs tanácsadó, ügynökségvezető (Ferling PR) az információbrókerek ismertségét, magyarországi elfogadottságát vizsgálta.⁷ A szakma – bár nem előzmények nélküli – nem rendelkezik nagy hagyományokkal. Az 1960-as években a technikai fejlődés, a technikai eszközök tömegméretű használata teremtette meg a feltételeit elsőként Amerikában az új tevékenység számára. Hazánkban a professzionális infobrókerek száma még mindig viszonylag alacsony, bár a szolgáltatásaik iránti igény egyre határozottabban fogalmazódik meg a döntéshozók részéről. A szakma presztízse, a bizalmi folyószámla egyenlege a tájékoztatás–tudatosítás–megértés–elfogadás–bizalom–támogatás lépcsőfokain haladva növekedhet.

A magyar és a nemzetközi sajtó hasábjain is gyakran szerepel a web 2.0 kifejezés. Az elnevezés egy 2004-es konferencián született meg, amikor Tim O'Reilly és Dale Dougherty egy vita alkalmával a web fontosságát hangsúlyozták: meglepő gyorsasággal születtek oldalak, és ezekkel párhuzamosan újabb és újabb technológiák jelentek meg. Éppen ezek a változások jelölték ki a világhálón azt az irányvonalat, mely életre hívta a web 2.0 fogalmát. *Siska Mátyás*,⁸ üzleti kommunikátor, on-line kommunikációs tanácsadó, az Inuit Network marketingvezetője a jelenség értelmezésével, az információ áramlására, minőségére és mennyiségére gyakorolt hatásával foglalkozott. Az információs csatornák bizalmi indexe egy idő után spontán módon elkezd csökkenni, ugyanakkor megjelennek a manipulációs technikák is, amelyek döntő hatást gyakorolnak az információ minőségére. A hiteles, autentikus információ iránti igény a felhasználókat arra készíti, hogy új módszereket fedezzenek fel a hatékonyabb tudásmegosztás érdekében. Az előadó megfogalmazása szerint a web 2.0 a kialakult igényekre adott iparági válasz, amely kisebb-nagyobb hatásfokkal nyitja meg az utat a használók önszerveződése előtt. Ha aktív alkotói lehetnek a szolgáltatott tartalomnak, akkor felvetődik a manipulálhatóság kérdése: alapvetően a web 2.0 nem tesz különbséget az információ minősége és a hatásfoka alapján. Ezért is indokolt az on-line PR lehetőségeit és létjogosultságát vizsgálni a web 2.0 világában, amelynek eredménye a hiteles, az aktuális felhasználói igény szerint térben és időben differenciált információ lehet.

A záróelőadásban *Mikulás Gábor*,⁹ a GM Consulting vezetője és a MIBE elnöke, az információs tanácsadók ügyfeleinek szemszögéből vizsgálta azokat a képességeket, tulajdonságokat, amelyek döntően befolyásolják a megrendelők választásait. Meglepő módon a használók és a szolgáltatók szerint eltérőek a prioritások: a szolgáltatók szerint az ár a legfontosabb tényező, míg a használók csak a harmadik helyen említették az ügyfélszolgálat és a minőség után. Megállapításai egy széles körű nemzetközi (svéd, izlandi, dán, kanadai, magyar) vizsgálat eredményét tükrözik, amelybe olyan neves szakemberek is bekapcsolódtak, mint a Dániában élő, magyar származású Irene Wormell; hazánkból pedig a MIBE támogatta a kutatást. Az első kérdéscsoport az információs szakember választásának miérettjére vonatkozott. A válaszok között olvashatók olyanok, amelyek jogi eljárás lefolytatásához reméltek támogatást, mások az interneten való keresési technikájuk elégtelensége miatt fordultak segítséghez, de voltak olyan ügyfelek is, akik

innovatív stratégiai ötleteket vártak. A legtöbb ügyfél ismerős vagy más üzletfél javaslatára választ szolgáltatót, emellett fontos a szakmai fórumokon (pl. konferenciákon) való találkozás lehetősége is. Mikulás Gábor elemezte az együttműködés során szerzett tapasztalatokat, tanulságokat. Az elvárások korrektebb megfogalmazására, a koncepció megértetésére, a folyamatok egyszerűsítésére fordítanak a legtöbben jelentősebb energiát. A tanulmány készítői összegyűjtötték azokat a legfontosabb képességeket, amelyekkel a szolgáltatónak rendelkeznie kell. Ezek közé tartozik a szakmaiság, a kommunikációs képesség, a céltudatosság és a leleményesség, a problémamegoldási képesség, a késlekedés nélküli kommunikáció és a vállalások betartása.

A konferencia apropóján elgondolkozva a könyvtárak jelenlegi helyzetéről, több kérdés is relevánsnak tűnik. A kialakult versenyhelyzetben képesek lesznek-e az információ megőrzésében és közvetítésében továbbra is meghatározó szerepet játszani? Mennyire gyorsan és rugalmasan reagálnak a megváltozott körülményekre? A könyvtárak szervezeti struktúrája alkalmas-e a megváltozott igények hatékony kielégítésére? Humán erőforrásaik mennyire felkészültek a témában? Képesek-e belátni, hogy mára már a személyre szabott információszolgáltatásra kell koncentrálni? Csak a hiteles, naprakész, gyors, minőségében is megbízható szolgáltatás adható el, amelynek már a felhasználó szerint is – természetes módon – értéke, ára van...

JEGYZETEK

- 1 A konferencia előadásainak prezentációi letölthetők a MIBE honlapjáról: www.mibe.info
- 2 Kiszl Péter: InfoPRofik – bizalomépítés az információs szférában. [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: <http://www.mibe.info/adat/fajl/8konferencia/kiszl-p.pdf> [A letöltés ideje 2008. 06. 16.]
- 3 Nádor Éva: Az üzleti tanácsadás marketingje. Budapest, Akadémiai K., 2007.
- 4 Czupi Gyula: A használók fizetési hajlandósága – tapintatos kommunikáció a térítéses információszolgáltatás irányába. [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: <http://www.mibe.info/adat/fajl/8konferencia/czupi-gy.pdf> [A letöltés ideje 2008. 06. 16.]
- 5 Kiszl Péter: Hogyan tovább? Üzleti információszolgáltatás a magyarországi könyvtárakban. [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3698&issue_id=454 [A letöltés ideje 2008. 06. 15.]
- 6 Füleki Dániel: Majd ők figyelnek helyettünk. Az információbróker helye a figyelemgazdaságban. [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: <http://www.mibe.info/adat/fajl/8konferencia/fuleki-d.pdf> [A letöltés ideje 2008. 06. 16.]
- 7 Ferling József: Ki hallott már információbrókerekről? [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: <http://www.mibe.info/adat/fajl/8konferencia/ferling-j.pdf> [A letöltés ideje 2008. 06. 16.]
- 8 Siska Mátyás: Web 2.0 és ami mögötte van. [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: http://www.mibe.info/adat/fajl/8konferencia/prez_infobroker_s.pdf [A letöltés ideje 2008. 06. 17.]
- 9 Mikulás Gábor: Ügyféltapasztalatok az információs tanácsadásról – svéd, magyar, izlandi, dán és kanadai visszajelzések. [Elektronikus dokumentum.] A hozzáférés módja: <http://www.mibe.info/adat/fajl/8konferencia/mikulas-g.pdf> [A letöltés ideje: 2008. 06. 18.]

Székelyné Török Tünde

Fülöp Gézára emlékeztünk

A *Kovács Máté Alapítvány* a tavalyi év végén kezdeményezte, hogy 2008-ban, születésének nyolcvanadik, halálának tizedik évfordulóján a könyvtáros szakma emlékezzen meg a könyvtárosképzést megújító tanszékvezetőről, könyvtáros nemzedékek tanítómesteréről és barátjáról, a Kovács Máté hagyomány ápolójáról és folytatójáról, az alapítvány első elnökéről, *Fülöp Gézáról*. Amellett, hogy a könyvtárosképző tanszékek oktatói és hallgatói számára tudományos és oktatói tevékenységének feldolgozására vonatkozó pályázatot írtunk ki, a kezdeményezés részleteivel megkerestük a Tanár úr egykori tanszékvezetői tevékenységének helyszínét: a budapesti könyvtár tanszéket és a Magyar Könyvtárosok Egyesületét. Sajnálattal vettük tudomásul, hogy a tanszék – többszöri megkeresésünk ellenére – semmilyen formában nem reagál felkérő leveleinkre, így csak valószínűsíteni tudjuk, hogy önállóan készül az évfordulókkal kapcsolatos megemlékezésekre.

A könyvtáros szakmai szervezet megkeresése több szempontból bizonyult jó választásnak, hiszen az ideai vándorgyűlés helyszíne, Szombathely szorosan kötődik a Tanár úr szülőhelyének és szívének egész életében kedves pihenőkörnyezetének helyszínéhez (sokan szomorúan emlékszünk arra is: a felfoghatatlanul gyorsan bekövetkező halál is ebben a környezetben érte őt). Sokrétű személyiségét sem volt nehéz összekapcsolni az ideai – ráadásul szintén kerek évfordulás – vándorgyűlés témájával: a könyvtárak örök reneszánsza feltételezi azokat a reneszánsz értelemben vett polihistorokat is, akik nemzedékek hosszú sorának képesek átadni széles körű tudásukat – ilyen szellemiségű volt a Tanár úr is. A kezdeményező alapítvány nevében köszönettel tartozunk a MKE Társadalomtudományi szekciójának, amely az újabb kapcsolódási pontot, Fülöp Géza egyesületi tevékenységét is figyelembe véve szekcióprogrammá emelte a megemlékezést. A kezdeményezéshez az MKE Vas megyei szervezete is csatlakozott.

A vándorgyűlés második napjának délutánján a szekcióülésre több mint hatvan résztvevő gyűlt össze, vendégeink között köszönhetjük Fülöp tanár úr feleségét, *F. Csanak Dórát* is. A program kezdete előtt a *Barátné Hajdu Ágnes* összeállításában készült számítógépes diasorozat és halk zene segítségével idéztük fel sok-sok fényképről a Tanár úr alakját. A Társadalomtudományi szekció elnöke, *Villám Judit*, a társzervező Vas megyei MKE-szervezet elnöke, *Tilcsikné Pásztor Ágnes* és a levezető elnök, *Kovács Ilona* köszöntője után az első előadást *Bényei Miklós* tartotta, *Fülöp Géza kandidátusi és doktori értekezése* címmel. Előadásában ismertette az 1973. április 9-én megvédett kandidátusi disszertáció tartamát, hangsúlyozva témájának úttörő jellegét: a felvilágosodás- és reformkori könyv- és sajtótörténet ma is újszerűnek tekinthető olvasástörténeti megközelítését. A Gondolat Kiadónál később nyomtatásban megjelent és a képzésben azonnal kötelező olvasmánnyá vált kötetet párhuzamba állította, és újabb eredményeit kiemelve összehasonlította a szinte napra pontosan húsz évvel később megvédett nagydoktori disszertációval, a korabeli könyvkultúra teljes értékű monográfiájának nevez-

ve azt. Szomorúan állapította meg, hogy a szakma adósa maradt a Tanár úrnak a címzetes egyetemi tanári ranggal és a kéziratban ma is hozzáférhető értekezés nyomtatásban való megjelentetésével.

A második előadó, *Pogány György* utalt arra, hogy Fülöp tanár úr tanszékvezetésének időszaka nemcsak társadalompolitikai értelemben, de a könyvtárosképzés tekintetében is rendszerváltoztató időszakra esett. Pogány akkoriban az egyik újonnan kikísérletezett képzési forma, az ún. posztgraduális könyvtörténet–könyvmuzeológia szak hallgatójaként Fülöp tanár úr kutatási területéhez tartozó résztémát választott szakdolgozata alapanyagául, szekció-előadásában *Női olvasóközönség a felvilágosodás korában* címmel az e témában fellelt újabb eredményeit – a magyarországi női olvasóközönségnek az 1770-es 1780-as években ajánlott olvasmányjegyzékeket – ismertette, közülük négyet részletesen is elemezve.

Szabó Sándor Fülöp Géza, a képzést megújító tanszékvezető című előadásának nyitógondolata a negyedszázados oktatási és képzésszervezési tapasztalatát tanszékvezetővé választása után a szakmai elvárásoknak megfelelően alkalmazó tanár személyét mutatta be. Az előadó a továbbiakban kitért az egy év alatt kidolgozott új tanterv bemutatására, a gyakorlókönyvtári rendszer tervére, a hallgatók évközi és nyári gyakorlatainak szervezésére, a speciális kollégiumok bevezetésére – hiszen mindezeket a Tanár úr kezdeményezte. Ő volt az, aki belevágott a könyvtáros tanszékek körében akkoriban még egyáltalán nem gyakori nemzetközi együttműködésbe egy hároméves TEMPUS-program keretében a tanterv- és (számítógépes) infrastruktúrafejlesztés, az oktatói és a hallgatói mobilitás érdekében; de ő volt az is, aki az első könyvespolc megmozgatásától az utolsó tantermi szék átszállításáig „levezényelte” a tanszék Múzeum körútra költözését.

Sebestyén György előadása elején utalt Fülöp Géza tanári és tanszékvezetői tevékenységének egységére, és kiemelte meghatározó szerepét a tudományszervezés területén. Megemlítette, hogy a Tanár úr az 1980-as években az MTA Tudományos Minősítő Bizottsága tagjaként többekkel együtt elérte, hogy a könyvtár-tudományi területen is lehessen kandidátusi fokozatot szerezni, annak ellenére, hogy az Akadémia a tudományágat nem ismerte el önállóként tudományszakként. Ez a folyamat vezetett el a későbbiekben – szintén a Tanár úrnak köszönhetően – az első PhD-képzés programjának benyújtásához. *Sebestyén* felidézte Fülöp Gézának az MTA Bibliológiai munkacsoportjában betöltött szerepét is, részletesen ismertette a Tanár úr egy, a magyar bibliológia hagyományait a XVIII. század végétől a XX. századig bemutató angol nyelvű előadásának sikerét az első francia–magyar bibliológiai szemináriumon.

A szekcióprogram második részében, a korreferátumok között elsőként *Szeráfinné Szabolcsi Ágnes* előadását olvasta fel távollétében kolléganője, Tóth Erzsébet. A két részből álló beszámoló kitért Fülöp Géza nyíregyházi tanszékvezetői időszakának elemzésére és a nyíregyházi kollégák személyes emlékeire, többek között arra: a Tanár úr valamennyiük tudományos munkásságát ösztönözte, figyelmemmel kísérte és segítette.

Barátné Hajdu Ágnes előadását két Rilke-idézet fogta keretbe: „*Ti e szívből nem múltok el sosem*” – „*szíve nappá lett, sugaras özönné, s a porszem is fel-fénylett sugarán*”. Emlékei közül azt emelte ki, mennyire számon tartotta hallgatóit, tanítványait a Tanár úr: őrizte a hallgatói névsorokat, a negyven, oktatással töltött év alatt négyezer diákot tanított. *Hajdu Ágnes* részletezte Fülöp Gézának

az Országos Tudományos Diákkör könyvtáros alszekciójában 16 éven keresztül végzett lelkes, kitartó és a hallgatókat minden tudományos ambíciójukban támogató munkáját, és mesélt a hetvenedik születésnapra mindannyiunk által szívvel-szeretettel készített kötet munkálatairól is.

Murányi Lajos olyan kutatási eredményeit mutatta be a korreferátumok sorában, amelyeknek vizsgálatához az első – de egészen a bölcsészdoktori disszertációig vezető – lépéseit a Tanár úr ösztönzésére tette meg. Napjainkban újra visszatérve korábbi témájához és kiindulópontként változatlanul Fülöp Géza felvilágosodás- és reformkori olvasóközönségről szóló monográfiáját használva, egy köznemesi család két tagjának, Madarász Gedeonnak és Józsefnek a katalógusait vizsgálja. A két könyvjegyzék azoknak a köteteknek a leírását tartalmazza, amelyet apa és fia a Fejér megyei olvasótársaságnak kölcsönzött ki közös használatra.

Papp Gyula korreferátuma hallgatói éveit idézte fel, azt a korszakot a hetvenes évek elejéről, amikor Fülöp Géza – kollégáival, Kovács Mátéval, Szentmihályi Jánossal, Szelle Bélával együtt – nagyfokú pedagógiai, oktatói intelligenciával és tudásának teljes átadásával működtette az akkoriban frissen indult ún. kiegészítő könyvtár szakot. Mesélt arról is: körmendi könyvtárosként, katafai lakosként hányszor vitt üzeneteket a Tanár úr régi, szülőfalujabéli, hegyhátszentmártoni ismerőseinek. Előadása végén felidézte azokat az utolsó napokat is, amikor egykori tanárával nem sokkal a fájdalmasan gyorsan bekövetkezett szomorú vég előtt már csak a körmendi kórházban beszélgethetett.

A szekcióülés végén *Tóth Gyula*, a Kovács Máté Alapítvány elnöke foglalta össze az ülésen elhangzottakat, beszélt az Alapítvány kuratóriuma által Fülöp Géza emlékére kiírt sikeres hallgatói és oktatói pályázatról, a Tanár úr nagydoktori disszertációja megjelentetésének kezdeményezéséről, és szavai nyomán született meg a szekció ajánlása, amelyet a vándorgyűlés hagyományainak megfelelően a záró plenáris ülésen olvastak fel: „*A hazai könyvtáriügy mindig akkor volt sikeres, amikor nagyszerű könyvtárosok vállain nyugodott. Példájukból erőt és igazolást meríthetünk további munkánkhoz.*”

* * *

A szekcióprogram krónikásának szerepéből kilépve, a Tanár úr egykori tanítványaként és kollégjaként személyesebb hangvételben is szeretném felidézni vele kapcsolatos emlékeimet. Hallgatóként akkor találkoztunk vele először, amikor tanulmányaink ideje elérte a nyomdászattörténet kézműipari időszakát. Vaskos, kézzel teleírt írólap-csomagjaiból tartotta előadásait, amelyek különlegesen élvezetessé akkor váltak, ha a lapokat odahagyva rövidebb-hosszabb könyv-, könyvtár- és művelődéstörténeti „kitérőket” tett. Az írólapok szövegeit aztán az első szigorlatra készülődés idején puhafedeles, nyomtatott egyetemi jegyzeteiben láttuk viszont (sokat hallottam őt később zsörtölődni, hogy a gutenbergi időszakra vonatkozó, alig százoldalas egyetemi jegyzetét se képesek a hallgatók végigolvasni, az abból készített kivonatokból, később a kivonatok kivonatából próbálnak vizsgáin a számonkérésnek megfelelni...). Ebben az időben választották a Dán Róbert halálával megüresedett tanszékvezetői székbe, de ez semmit sem változtatott a hallgatókhoz fűződő igen-igen közvetlen kapcsolatán: Szabó Sándorral együtt, kérdések sorával szívesen „térképezték fel” a vizsgák és szigorlatok végén az indexekben talált hallgatói szülővárosokat (és meg is jegyezték, majd később

pontosan idézték is) és emlegették fel (ha voltak, márpedig legtöbbször voltak, hiszen sokfelé megfordultak az országban) saját, az adott helyszínhez fűződő személyes élményeiket. A Tanár úrnak hallgatói későbbi sorsára is gondja volt: végzősként több olyan állásajánlatot közvetített számomra is, amelyek hozzá futottak be. Sőt, azt is megértéssel fogadta, ha az ajánlatok egyikéről-másikáról a gyakorlatban derült ki, hogy messze nem állnak rendelkezésre a meghirdetett feltételek. Kételkedés nélkül elhitte nekem például, hogy a Budapest környéki, jó nevű, pedagógiai módszerei miatt akkor már igen felkapott iskolában a szabad oktatás levegője helyett értelmetlen, drákói szigort és lehetetlen, vállalhatatlan munkakörülményeket találtam.

Nagyon egyszerű mondatban tudom megfogalmazni, pedig életem meghatározó ténye: Fülöp tanár úr indított el a könyvtárosi és az oktatói pályán, az első pillanatoktól kezdve formálva hivatástudatomat is. Az államvizsga előtti utolsó állásajánlat úgy érkezett tőle, hogy az már a tanszék könyvtárosi státusára szólt. Boldogan vállaltam, és bíztam benne, hogy meg tudok felelni elvárásainak. Hagyományos, klasszikus könyvtárosi feladatok ellátásával kezdtem, aztán fokozatosan kaptam olyan munkákat is, amelyek egyre inkább az oktatásszervezés kategóriájába tartoztak – jelenlegi, a Könyvtári Intézet Oktatási osztálya élén végzett feladataim egy része is az akkor szerzett gyakorlat- és tapasztalathalmazban gyökerezik. A szívemhez legközelebb álló megbízások egyike a tanszéki kirándulások szervezése volt, amelyek megvalósulása mindig akkor vált igazán emlékezetessé, ha Tanár úr is velünk utazott – különösen, ha utunk az Őrségbe vezetett, hiszen ott aztán minden „pityert és szert” úgy ismert, mint a tenyerét, sőt: jó szívvel ajánlotta híres vasi pálinkáját is.

A nyolcvanas évek végén az Országos Tudományos Diákköri Konferencia szabályai lehetőséget adtak arra, hogy megvédett szakdolgozatuk bizonyos részeivel végzett hallgatók is induljanak a megmérettetésen. A Tanár úr biztatott és segített a résztéma kiválasztásában (Nagy Péter cár magángyűjteménye a fennmaradt katalógusok alapján); hasznos tanácsokat adott a felkészülés során (azóta is alkalmazom ezeket, ha órára vagy szakmai beszámolóra készülök, márpedig – megint csak jelenlegi munkámból kifolyólag – mindkettő gyakran előfordul), hiszen az országos fordulón már szóban, valódi előadást produkálva kellett az anyagot ismertetnem (hol volt még akkor a számítógépes diavetítés... írásvetítő fóliára rajzoltam a könyvtár összetételét ismertető táblázatot...). Sosem felejttem el az arcára írt örömet és büszkeséget, amikor az OTDK-s eredmények jutalmaként mint felkészítő tanár és versenyző együtt vettük át az Akadémián a Pro Scientia Aranyérmét. A választott téma aztán bölcsészdoktori, majd PhD-dolgozattá fejlődött – mindvégig Tanár úr segítőkész, kedves támogatásával.

Példaszerű volt, ahogyan tanítani tanított és életem végéig büszke leszek rá, hogy azokban a témákban: a nyomdászat-, könyvtár- és sajtótörténetben mélyülhettem el, amelyekkel ő is foglalkozott. A fokozatosság és a lépcsőről lépésre haladás elvét szem előtt tartva, mindenben segítve és tanácsot adva, tematikáit és kötelezőirodalom-jegyzékeit kiindulásként kölcsönadva indított el a tanítás útján. Segítségére folyamatosan számíthattam, bármikor fordulhattam hozzá kérdéseimmel és kétségeimmel. Napjainkban, a könyvtáros képzés egyre nagyobb és nagyobb szeletét megismerve, annak felnőttképzési oldalát is megtapasztalva látom csak (akkoriban egyszerűen elfogadtam és megtettem, amit kért): mennyire igaza

volt, amikor először a kiegészítő tagozaton bízott meg órák – és eleinte elsősorban szemináriumok – tartásával, és csak akkor léphettem a következő „grádicsra”, a nappali tagozatos képzésbe és előadások tartásába, amikor a hallgatókkal valójában párhuzamos munkát végezve kellőképpen elmélyültem a vonatkozó korszakok szemináriumi témáinak kidolgozásában. Segítsége és módszereinek átadása mindig önzetlen volt: sose tapasztaltam, hogy féltette volna eredményeit tőlünk, fiatalabbaktól. Csak remélni merem, ugyanakkor bízom is benne, hogy e metódust mindazok ismerik és alkalmazzák, akik egykori tanítványaiként figyelemmel kísérhették munkásságát, és most oktatóként, vezetőként a könyvtárosképző helyszíneken felelősek a szakmai utánpótlás biztosításáért.

Kollégaként tapasztalhattam meg, hogy a tanszék valamennyi munkatársával „megtalálta a hangot”, tisztelettel figyeltem, milyen mély barátság fűzi némelyikükhöz. Szelle Bélával és Szabó Sándorral alkotott „triumvirátusuk” legendás volt – csakúgy, mint egyszer-kétszer-sokszor mesélt történeteik, amelyek a megtörténtük óta eltelt idő függvényében színesedtek és bővültek egyre kerekesebbé egészzé. Kovács Ilona mellett a Tanár úrnak köszönhetem, hogy megalakulásától fogva titkárként vehetek részt a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumának munkájában, megismerve, kipróbálva és napjainkban talán már egy kicsit alakítva is e társadalmi szervezet tevékenységét. Többször könnyezve és meghatódva, sokszor az előadók által felidézett emlékek hallatán csendben bólogatva hallgattam végig („valóban, én is így emlékszem”) a negyvenedik könyvtáros vándorgyűlés Tanár úrnak szentelt emlékülését, amelynek egyik kezdeményezője kuratóriumunk volt. Szívvel örülök, hogy – részben ugyan szomorú évforduló kapcsán, de – mindannyiunk számára újra megelevenedett Fülöp Géza soha nem feledhető személyisége és alakja. Ahogy a latin sírfelirat jelzi: abiit, non obiit – eltávozott, de nem halt meg...

Hangodi Ágnes

Elekes Péter
(1951–2008)

A közhelyes szófordulat – „nem hittük el a halálhíret” – most, augusztus végén megmásíthatatlan, kegyetlen és torokszorító valóság lett. Egy héttel 57. születésnapja előtt hirtelen elhunyt Elekes Péter, az Országos Széchényi Könyvtár jogásza. Akik ismerték, biztosan nem hitték el első hallásra a szörnyű hírt, hiszen lehetetlen, hogy ez a jóvágású, megnyerő modorú, talpig úriember Péter nem lehet többé közöttünk. A nemzeti könyvtárban mindenki ismerte, és ő is ismert mindenkit.

Ahogy hosszú léptekkel haladt a folyosón, lehetetlen volt megelőzni a köszönéssel, mindig barátságos mosollyal és kedves kézmozdulattal üdvözölte a szembejövőt. Többé nem találkozunk vele az ötödik emeleti folyosón, többé nem állhatunk meg vele néhány baráti szóra, többé nem hallhatjuk lelkes hangú, szinte pedagógiai ihlettségű kiselőadásait.

Elekes Péter 1951. szeptember 3-án született Budapesten, polgári családban, olyan családban, ahol magától értetődő volt a jólneveltség, ahol természetes volt a műveltség, alapvető érték a széles körű és elmélyült tudás. 1966-ban fejezte be az általános iskolát, majd a kecskeméti Piarista Gimnázium diákjaként tett érettségi vizsgát 1970-ben. A családi mellett az egyházi iskolában kapott nevelés, műveltség és értéktudat határozta meg gondolkodását, világképét, erkölcsi fölfogását.

Érettségi után két évig a MÜM Mezőgazdasági Tervező Vállalatnál dolgozott adminisztrátorként. 1972 januárjában került az Országos Széchényi Könyvtár Nemzetközi Csereszolgálatához, ahol a könyvküldemények csomagolása volt a feladata. Ekkoriban írták róla továbbtanulási ajánlásában a következő minősítést: *„Nevezett igen készségesen, jó munkakedvvel, a munkatársak iránti szolgálatkészséggel végzi a rábízott feladatokat, mindig minden feladatot szívesen elvállal. Más munkaterületek iránt is érdeklődést tanúsít...”* Valóban ilyen volt: mindig derűsen, odaadóan dolgozott, figyelmesen és szolgálatkészen segített – rövidre szabott élete végéig.

1973-tól levelező tagozaton végezte jogi tanulmányait, 1983-ban doktorált és négy évvel később jogi szakvizsgát tett. Időközben, 1975-ben elvégezte a Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtárosképző szaktanfolyamát. Dolgozott a Gyarapítási osztályon is, 1996-tól 1999 végéig az OSZK Személyzeti és Munkügyi osztályát vezette, annak megszűnéséig. 2000-től a nemzeti könyvtár jogásza volt.

Elekes Péter kiváló szakember volt. De ami talán ennél is fontosabb és rá jellemzőbb, hogy nagy tudású ember volt. Különösen a történelemtudományban

volt járatos, a történelem szakos kollégákat megszegyénítő ismeretei voltak. Járatos volt a teológiában, a földrajzban, a gasztronómiában, az irodalomban. Igazi sokoldalú, széles érdeklődésű, elmélyült tudású, olvasott ember volt, aki azonban soha, egyetlen egyszer sem kérkedett a tudásával. Minden véleményt meghallgatott, alaposan mérlegelt, majd a maga jellegzetes, lendületes, igazi pedagógusi-magyarázó éthoszt mutató stílusában előadta saját, igen alaposan indokolt és megmagyarázott nézetét. A kisujjában volt az újkori magyar történelem, úgy ismerte az Adria gyöngyszemét, Velencét, mint csak az útikönyvek szerzői, tájékozott volt a szűkebb haza, a tágabb haza (a Kárpát-medence) és a nagyvilág dolgaiban, szinte naprakész volt a humán tudományok újdonságait illetően. Ama ritka emberek közé tartozott, akivel a jóízű beszélgetés mihamar valódi és tanulságos eszmecserevé vált.

Kitűnően felkészült, mindig készséges kollégát, nagytudású és roppant tájékozott férfit és talpig becsületes úriembert gyászolnak mindazok, akik ismerték, akiknek megadatott ismerni őt.

Mezey László Miklós

Csillag a holló árnyékában

Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása

A Reneszánsz Év keretében Budapest nagy múzeumi és könyvtári egymásra épülő kiállításorozattal emlékeztek meg Mátyás király trónra lépésének 550. évfordulójáról. A legszorosabb együttműködés a három várbéli intézmény, a Budapesti Történeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria és az Országos Széchényi Könyvtár között bontakozott ki, amely nem csupán az egymás számára való kölcsönzéseket jelentette, hanem kezdettől fogva érintette a kiállítási koncepciók kialakítását.

Az évforduló Mátyás személyét állította középpontba, és noha egy politikai, történeti eseményre emlékeztetett, a kiállítások szerencsére túlmutattak mind a szigorúan vett történeti kérdések vizsgálatán, mind a nagy király uralkodásának időhatárain. A Budapesti Történeti Múzeum tárlata célozta meg a legszűkebb értelemben a korszakot, azonban a tabló, amit láthattunk, a király uralkodásának emberöltőnyi idejét csaknem teljeskörűen bemutatta. A Magyar Nemzeti Galéria rendkívül izgalmas és meglepően hosszú időszakot, a magyar későreneszánszt mutatta be, elsősorban a képzőművészeti folyamatokat vizsgálva. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítása a magyarországi humanizmus kezdeteire koncentrált.

Rendkívül fontos a címválasztás: *Csillag a holló árnyékában*. A holló természetesen mindenki számára asszociálja Mátyás személyét. Az az egyéniség azonban, akihez a tudományos konszenzus a XV. századi kulturális váltás kezdeteit köti, Vitéz János, címerében csillaggal, mindvégig és minden értelemben a király árnyékában maradt. Mátyás uralma a XV. század vége óta az ország aranykoraként élt a köztudatban, nehéz történeti helyzetekben pedig – mint pl. a Mohácsot követő évtizedekben – személyes legendává terebélyesedett, amely a történetírástól a népmesék világáig átszötte a magyar kultúrát. Ezzel a történeti legendával kézen fogva járt, persze nem alaptalanul, a kultúrateremtő király legendája, akinek legnagyobb tette a Corvina Könyvtár megalkotása volt. Nem csoda, hogy a váradi püspök személye, aki ráadásul élete végén szembefordult a királlyal, és irodalmi híre sem szárnyalt annyira fenn, mint az európai hírű Janus Pannoniusé, ez a személyiség a történelemkönyvek bekezdésnyi mondataira tarthatott csak igényt. Ráadásul a fennmaradt emlékek is ezt a képet erősítették. Míg a megsemmisült–szétszóródott Corvina Könyvtár maradványai már a XVI. században feltűnnek más gyűjteményekben, Vitéz könyvtáráról a XIX. század utolsó harmadáig semmit sem tud a világ. Ekkor azonosítják hazai és külföldi gyűjteményekben a tudós könyvtár maradványait.

Vitéz gyűjteményének eddigi legteljesebb bemutatása a közönség számára is érzékelhető, értelmezhető lépés ennek a rendkívüli egyéniségnek újrafelfedezésében, ha úgy tetszik, rehabilitációjában. Tudniillik a magyarországi klasszikus-humanista kultúra több, döntő jelentőségű elemében Vitézt kell megneveznünk for-

rásnak, mintaadónak, folyamatok elindítójának. Az egyik legfontosabb ilyen elem a könyvtár, a gyűjtés kérdése, amelyet a kiállítás második terme mutatott be, hazai gyűjteményekből és külföldről felsorakoztatott anyag segítségével. (Kalocsa, Győr, a budapesti Egyetemi Könyvtár és természetesen az OSZK kódexei, ősnymtatványai mellett Bécsből – az Osztrák Nemzeti Könyvtárból és a skót bencések könyvtárából, Münchenből, Salzburgból és a Vatikánból kölcsönzött könyveket láthattunk, valamint kiegészítő műtárgyként a Nemzeti Galéria bocsátott rendelkezésünkre gótikus szobrokat és a magyarországi reneszánsz építészet egy teljesen megsemmisült alkotásának, Várad Péter bácsi várának egyetlen fennmaradt korlátbábját.) Vitéz János gyűjteménye elsőrendű impulzust jelentett Mátyás számára a királyi könyvtár „megalkotásához”. További kutatást igényel, hogy azok a kétségtelenül meglévő tematikai áthallások, amelyek a Vitéz-könyvtárat és a Corvina Könyvtár különösen korai rétegét olyannyira közelítik egymáshoz, tényleges, közvetlen hatás eredményei-e, avagy közös forrásból, a humanizmus antik-kánonjából táplálkoznak.

A Vitéz-könyvtár fennmaradt és számunkra elérhető darabjainak alapos megvizsgálása után eléggé határozottan megfogalmazhatjuk, hogy a püspök az első és bizonyos értelemben páratlan magyar filológus-olvasója a XV. századnak. Ha modern textológiai kifejezéssel akarnánk élni, a szoros olvasat számos jegyét hagyta hátra kódexeiben, a grammatikai javításoktól a tárgyi, retorikai jegyzetkig. És ezen a téren ugyancsak előreléptünk egy kicsit. Látjuk, hogy Vitéz nem válogatatlanul jegyzetelt, olvasott. Jelentős antik szerzőket lapozt át jegyzetelés (valódi olvasás?) nélkül, elsősorban költőket, hogy annál nagyobb figyelmet fordítson minden történeti és retorikai munkára.

Határozott kézzel kijelölt célként jelent meg a kiállításon, hogy a főpap (és természetesen a korszak) kulturális kétarcúságát bemutassuk, a humanizmus – és reneszánsz – megjelenése ne borítsa árnyékba az ország generikus, középkori egyházi kultúráját. Ezt szolgálta az első terem izgalmas kollektívája, amely a XV. századi ország nem-humanista kultúrájának legfontosabb szegmenseit mutatta be, az oktatás és a pasztoráció segédkönyveit, liturgikus kódexeket, történeti munkákat és a magyar nyelvű írásbeliség egykorú emlékeit. A két kulturális folyamat együttélése számos fontos kérdést vet föl; Vitéznél maradva pl. nemcsak könyvtárának reneszánsz és magyarországi gótikus díszítésű kódexeinek könyvtárában elfoglalt helyét, értékelését, hanem egy művének, a Leveleskönyvnek középkori, humanista ambivalenciáját is. (Egyébként talán ez a problematika az, amelyet minden kiállítás egységesen érzékeltetett és hangsúlyosan jelenített meg. Úgy tűnik, a kérdéskör feltárásának leíró, első eredményeit produkáló fázisa erőteljesen megkezdődött, de itt tényleg számos munka vár elvégzésre.)

A kiállítás rendezői igyekeztek az életmű teljességét bemutatni. A harmadik terem a „Művek a könyvtáron túl” címet viselte. Értelmezésükben Vitéz művelődéstörténeti szerepe, rangja nem kizárólag, sőt talán nem is elsősorban a gyűjtemény nagyságával, hírével mérhető. Ebben a teremben a mecénás, kultúraszervező főpap tevékenységét igyekeztek bemutatni. Mátyásra gyakorolt hatását már érintettük. Legalább ennyire meghatározó a század második felének, utolsó harmadának kulturális arculatában, hogy a magyar litterátus elit jó néhány tagját Vitéz bocsátotta szárnyára. Közülük három, különböző sorsú és hírű, de egyaránt kimagasló tudós-alkotó portréját mutatták be a rendezők, Janus Panoniusét, Ga-

rázda Péterét és Váradi Péterét. Furcsa módon ez a nem-intézményesült intézményrendszer, a mecenatúra, meghatározóbbá vált, mint a valódi intézmények, amelyek az érsek nevéhez köthetők. Az utóbbiak a pozsonyi egyetem, amelyet leginkább Mátyás király pozsonyi egyetemeként szokás emlegetni, jól látható azonban, hogy az univerzitás létrejötte, részleges kiépülése az esztergomi érsek érdeme, és ugyanebbe a körbe tartozik Hess András Budára hívása is. Ezek a kezdeményezések Vitéz 1472-ben bekövetkezett halálával összeomlottak. A király az elkövetkező néhány évben elfordult mindattól, ami Vitéz, a vele szembe forduló Vitéz János alkotása volt, és később sem tett semmit, hogy egykori legbizalmasabb embere elfoglalja jelentőségének megfelelő helyét a század és az utókor emlékezetében. A magyar humanizmus kezdeteinek alaptételét azonban nem ő, hanem a történetírás vetette papírra: Vitéz nélkül Mátyás reneszánsz udvara nem azzá vált volna, amivé vált, Vitéz János nélkül a XV. század magyar humanizmusa értelmetlen.

A kiállítás tudományos megvalósítása Madas Edit, Zsupán Edina és Földesi Ferenc munkája. A szervezést Kiss Barbara és Rozs Eszter irányította. A felemelően szép, a tárgyalt minden ízében ekvivalens installáció Héjjas Pál munkája. A kiállítóterem előterében rendezett múzeumpedagógiai program tervezője és vezetője Drinóczky Viktória volt. A kiállítás egészéhez felbecsülhetetlen segítséget nyújtottak az OSZK Fotólabor, a Kötészeti és Restauráló Osztály, a Műszaki Osztály, valamint a Biztonsági Osztály munkatársai. A katalógus ugyanezen címmel, 3000 példányban jelent meg, szerkesztője Földesi Ferenc, a rendkívül igényes tipográfiai megjelenítés Lengyel János munkáját dicséri.

Földesi Ferenc

Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán

A Reneszánsz Év rendezvénysorozata keretében került sor az ELTE Egyetemi Könyvtár könyvritkaságait bemutató kamarakiállításra 2008. május 20-a és június 21-e között. A kiállításról készült katalógus a *Kiállítások az ELTE Egyetemi Könyvtárában* című sorozat második részeként jelent meg, amelyben egynyelvű, képekkel gazdagon illusztrált, és részletes leírás található minden kiállított műről.

A katalógust Bibor Máté János szerkesztette, az irodalomjegyzék összeállítása szintén neki köszönhető. A fényképeket Hajtmanszki Péter készítette, ezek mellékletben a kötet végén található. A tételleírások többek munkája. Feltétlenül ki kell emelni Wehli Tünde nevét, az ő alapos munkája nélkül aligha készülhetett volna el ez az összeállítás.

Szögi László – az ELTE Egyetemi Könyvtár főigazgatója – büszkén mutatja be előszavában a kiállítás anyagát, egyben a könyvtár gazdag gyűjteményét. Ezt követi Madas Edit kiállítási megnyitóbeszéde, amely eredetileg franciául hangzott el. Ebben részletesen bemutatja a kiállítás tematikai felépítését, érdekességeket emel ki, élvezetes stílusa révén képet kapunk a korszak kiemelkedő alkotásairól, a hozzájuk kötődő személyekről, valamint az őket bemutató, kutató, közvetítő emberek munkájáról.

Ha számokkal próbáljuk jellemezni a katalógust, akkor elmondhatjuk, hogy 120 oldalon 84 tételleírást találunk, a mellékletben pedig 48 táblán 99 kép szerepel. Ezek a képek kicsinyítettek ugyan, de azért jól láthatóak, színesek és elforgatva szerepelnek a kötetben. Ez kissé nehézkessé teszi a tanulmányozást, az ember szívesen pillantana közvetlenül a képre olvasás közben. Bizonyára több szempont is emellett a megoldás mellett szólt: részben a költséghatékonyság, részben pedig a helykihasználás lehetett az ok. Végül kényelmesen kézbe vehető, normál méretű kiadvány született, amely elegáns borítójával (amelyen Hunyadi Mátyás és Aragóniai Beatrix címere látható) méltó módon tiszteleg a múlt e nagyszerű alkotásai előtt.

Szintén a takarékoságra utal a tételek végén az irodalmi utalók használata, amelyeket a szerkesztő csak a kötet végén old fel. Persze az is elképzelhető, hogy ez a rész csupán a bennfentesek (szakma) számára készült, ők pedig, mint tudjuk, félszavakból is megértik egymást. A tételleírások minden esetben szakszerűen feltüntetik a kiállított művek lelőhelyét, feltételezett vagy valós keletkezési idejét, anyagát, méretét, írását, kötését, metszését, díszítését, megállapítják, van-e rajta pecsétmaradvány vagy jegyzet, mi a jelzete stb.

Kézírtos és nyomtatott emlékek egyaránt szerepeltek a kiállított művek között. A látogatók megtekinthették Beatrix királyné titkosírását, továbbá Janus Pannonius XI. századi, görög nyelvű, kéziratos evangéliumos könyvét. Fontos megemlítenünk az első Magyarországon nyomtatott könyvet, a Budai Krónikát, amely Hess András

budai műhelyében készült 1473-ban. A kiállítás legérdekesebb darabjait, gondolunk itt a corvinákra és Vitéz János, illetve Pier Paolo Vergerio kézjeggyével ellátott művekre, II. Abdülhamid ajándékozta az Egyetemi Könyvtárnak 1877-ben. Mint ismeretes, a corvinák egy részét a törökök a XVI. században hadizsákmányként magukkal hurcolták Konstantinápolyba, és jórészüket elpusztult, a maradékot juttatta vissza II. Abdülhamid. A rossz tárolási körülmények miatt megrongálódott kódexeket a törökök újrakötették, így fordulhat elő, hogy egyes kódexek háttábláján török címert látunk. Összesen 35 kódex került vissza, ebből 14 corvina.

Külön figyelmet érdemelnek a pálos szerzetesek könyvei és a nyelvemlékek. Gyönyörű a Pálos breviárium 10 soros vörös és zöld lombard típusú A iniciáléja, amely advent első vasárnapjához készült. Gyöngyösi Gergely rendtörténeti munkája a középkori pálos szerzetesek életrajzát tartalmazza, ezek inkább tekinthetők irodalmi alkotásoknak semmint biográfiának.

A Cornides-kódexben találkozhatunk Ráskay Lea jellegzetes kézírásával és nevével, aki a Nyulak szigeti domonkos kolostorban a könyvtárosi teendőket is ellátta. A Weszprémi-kódex az Egyetemi könyvtár legdíszesebb nyelvemléke; a Nádor-kódexben pedig, amelyet közösségi célra, felolvasásra szántak, rábukkanhatunk a legrégebb magyar nyelvű kottás népénekekre.

Láthatunk még XIX. századi hasonmás kiadásokat az Egyetemi Könyvtár középkori anyagából, valamint egy olyan művet is, mely csak a katalógusban szerepel, mégpedig egy III. Frigyes tulajdonából származó ősnymtatványt, ennek díszes címlapja különösen szép esztétikai élményt nyújt.

Számos más érdekességet felsorolhatnánk még a kiállítással, illetve a katalógussal kapcsolatban, de legalább ilyen fontos megjegyezni, hogy értő „kezek” munkáját dicséri mind a kiállítás megszervezése, mind a katalógus megszerkesztése, mind a kiállított művek bemutatása. Akik látták a kiállítást emlékezetes élményben lehetett részük, akik nem, a kiállítás tartalmát és hangulatát jól felidéző katalógust forgathatják haszonnal.

(Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán. Kiállítás az ELTE Egyetemi Könyvtárban 2008. május 20.–június 21. Katalógus. Szerk.: Bibor Máté János. Bp., 2008. ELTE Egyetemi Könyvtár, 120 p.)

Havas Petra